

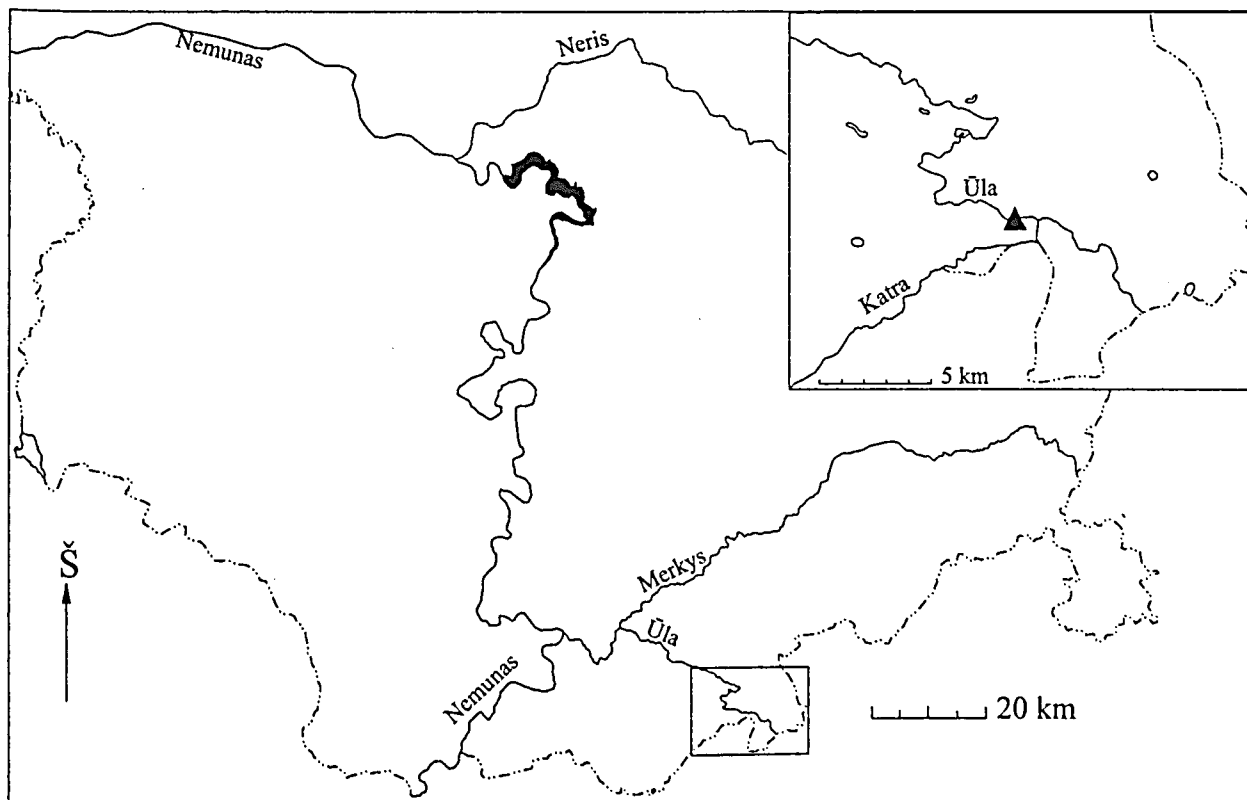
AKMENS IR BRONZOS AMŽIAUS STOVYKLOS KARAVIŠKĖSE (KARAVIŠKIŲ 6-OJI GYVENVIETĖ, PLOTAI II IR IV)

GYTIS PILIČIAUSKAS

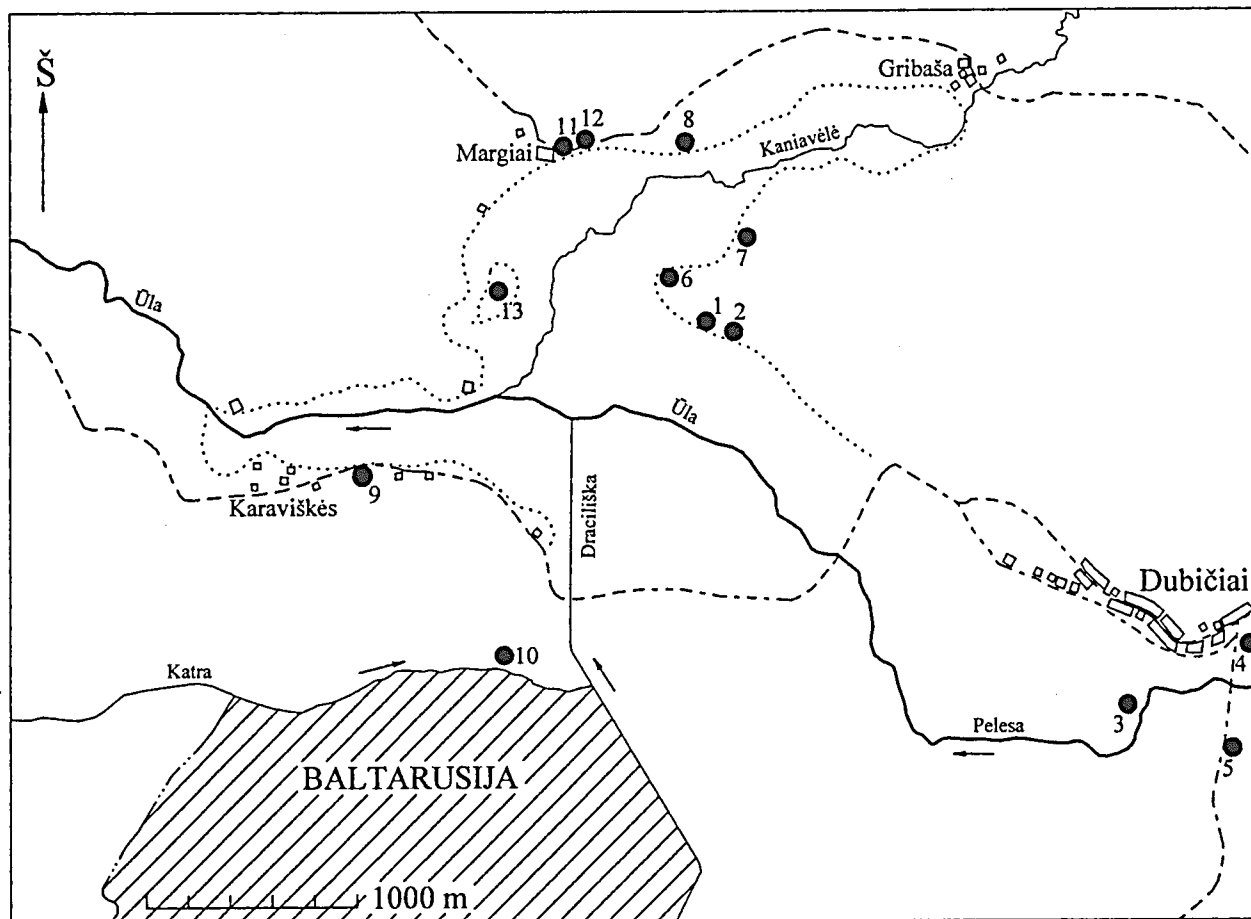
IVADAS

Karaviškių 6-oji akmens ir bronzos amžiaus gyvenvietė yra buvusio Dubos ežero pietiniame krante (Varėnos r., Kaniavos sen.; 1, 2 pav.). Dubos ežero apylinkės yra Pietryčių Lietuvos smėlingosios lygumos pakraštyje, rytuose šliejasi prie Lydos plynaukštės. Pats ežeras yra termokarstinės kilmės. Jis susiformavo alerode (X tūkst. pr. Kr.) (Kabailienė, 2000, p. 122). Iki pat XIX a. vidurio

gruntinių vandenų maitinamas Dubos ežeras upeliais arba sąsiauriais jungėsi su gretimais Matarų bei Pelesos ežerais bei priklausė Katros upės baseinui. Ūlos upė prasidėjo pusiaukelėje tarp Krokšlio ir Karaviškių kaimų. 1841 m. pavasario potvynis išardė Didžiosios Rudnios užtvanką. Ūla ėmė smarkiai graužtis, o jos ištakos vieta slinkti į rytus. 1860–1880 m. Ūla „pagrobė“ iš Katros upės Dubos ir Pelesos ežerus, kurie po to smarkiai nuseko. Toks jau merdintis ežeras pavaizduotas 1901 m. V. Šukevičiaus pa-



I pav. Karaviškių 6-osios gyvenvietės situacija. Autoriaus brėž.



2 pav. Tyrinėtos akmens amžiaus gyvenvietės Karaviškių kaimo apylinkėse: 1 – Barzdžio miško 1, 2 – Barzdžio miško 2, 3 – Dubičių 1 („Salaitė“), 4 – Dubičių 2, 5 – Dubičių 3, 6 – Gribašos 1D, 7 – Gribašos 1H, 8 – Gribašos 4, 9 – Karaviškių 6, 10 – Katros ištakų 1, 11 – Margių 1, 12 – Margių 2, 13 – Margių 4 („Sala“). Taškų linija apytikriai pažymėtas šiaurinis buvusio Dubos ežero krantas. *Autoriaus brėž.*

teiktame žemėlapyje (3 pav.). XIX a. pabaigoje dar bandyta išsaugoti ežerą pastatant užtvanką ties Karaviškėmis, tačiau XX a. pradžioje Dubos ežeras ištekėjo (Basalykas, 1960; 1984, p. 16). Po 1958–1961 m. vykusių melioracijos darbų pelkėtoje lygumoje atsirado ganyklų, kuriose gyvulius ganė ir šienavo vietiniai bei tolimesnių Krokšlio, Lynežerio, Zervynų kaimų dzūkai.

XX a. paskutiniame dešimtmetyje svarbių žinių apie ežero kilmę, gamtinių sąlygų raidą bei žmogaus įtaką gamtinėms sąlygoms suteikė paleobotaniniai buvusio Dubos ežero nuosėdų tyrimai (Stančikaitė, Guobytė, Šeiriienė, 1999; Kabailienė, Stančikaitė, Ūsaitytė, 2001; Kabailienė, Stančikaitė, 2001; Stančikaitė, Kabailienė, Ostrauskas, Guobytė, 2002). Daugiau nei 100 metų trunkančius archeologinius tyrimus bei svarbiausius paminklus Dubos ir Pelesos ežerų apylinkėse yra aptarusi

R. Rimantienė (Rimantienė, 1989; 1999a, p. 79–80; 2001).

Šiuo metu Ūlos aukštupys ir šiaurinis Katros upės krantas yra nuodugnai išžvalgyti. Žvalgymų duomenys rodo, jog šiaurinis bei vakarinis ežero krantai yra tankiai nusėti akmens amžiaus paminklais, tarp kurių kartais sunku išvesti ribas. Kol kas žinoma daugiau nei 30 senovės gyvenviečių, iš kurių kiekvieną sudaro kelios ar net keliolika skirtingų laikotarpių radinių sankaupų (Ostrauskas, 1996, 2000). Daugybės trumpalaikių stovyklų liekanos – titnago radiniai bei keramika – čia paplitę nepalčia juosta išilgai ežero kranto. Ypač dažnai priešistoriniai medžiotojai ir žvejai kurdavosi Barzdžio miško iškyšulyje. Paprastai aplenkiamos būdavo tik žemesnės pakrančių vietos. Visiškai nėra senovės gyvenviečių žemame pietiniame ežero krante, kurio padėtis turėjo pri-



3 pav. Dubičių apylinkės XIX ir XX a. sandūroje. Pagal V. Šukevičių, 1901, lent. II.

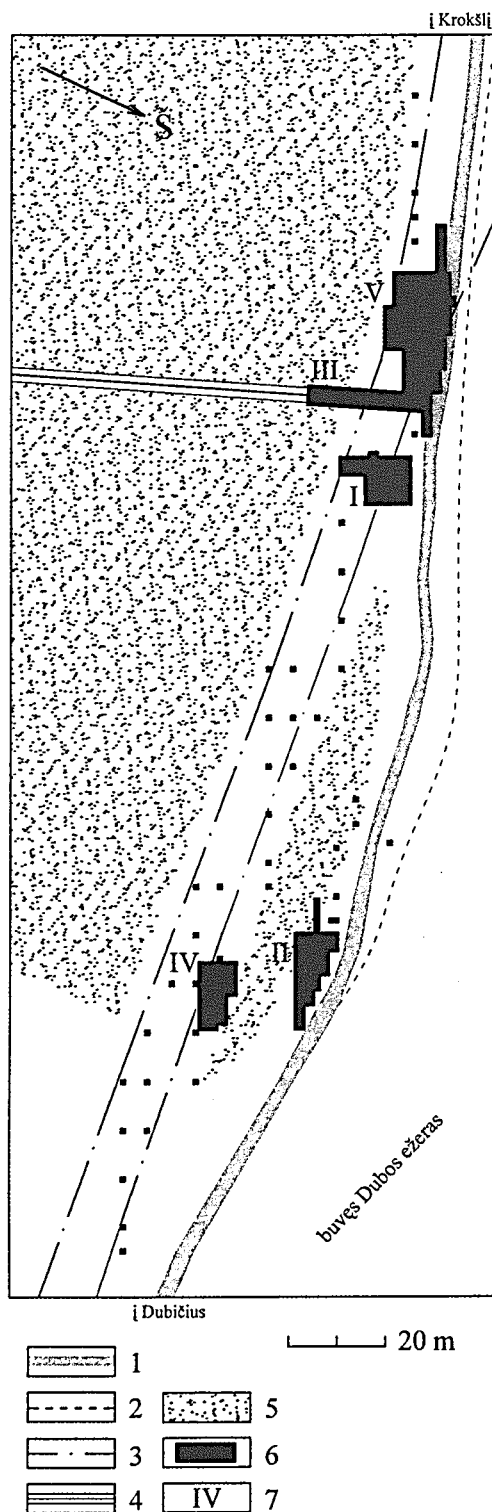
klausti nuo vandens lygio ir žymiai kito. Nuo 1958–1961 m. vykusių melioracijos darbų iki dabar buvusio Dubos ežero duburyje pasitaiko atsitiktinių archeologinių radinių – akmeninių kirvių, kaulo – rago dirbinių¹.

Buvusio Dubos ežero krantuose tyrinėtos jau devynios akmens amžiaus gyvenvietės (2 pav.). Jose buvo iškastas labai įvairus plotas – nuo 7,5 m² Gribašos 1D iki 1064 m² Margiuose. Visose gyvenvietėse buvo aptikta smėlyje mechaniškai persimaišiusi nevienalaikė archeologinė medžiaga. Šis straipsnis yra skirtas Karaviškių 6-ajai akmens ir bronzos amžiaus gyvenvietei aptarti.

KARAVIŠKIŲ 6-OSIOS AKMENS IR BRONZOS AMŽIAUS GYVENVIETĖS SITUACIJA, TYRINĖJIMAI

Karaviškių 6-oji akmens ir bronzos amžiaus gyvenvietė yra buvusio Dubos ežero pietiniame krante, į pietus nuo Ūlos upės (Varėnos r., Kaniavos sen.; 1, 2 pav.), limnoglacialinės lygumos pakraštyje (Karmaza, 2001, 2.1 pav.). Ji buvo atrasta 1994 m., žvalgant buvusio Dubos ežero bei Katros upės pakrantes (Ostrauskas, 1996, p. 316). Nekilnojamųjų kultūros vertybių registre ji vadinama Karaviškių senovės gyvenvietė II (A–40). 1997 m.

¹ Prieš kelerius metus buvusio ežero dugne Karaviškių kaime buvo išarti du kaulo ar rago dirbiniai, iš kurių vienas buvo turbūt žeberklas. Abu neiškilo – sudėgė kartu su juos radusio R. Akstino troba.



4 pav. Karaviškių 6-osios gyvenvietės situacijos planas: 1 – kelias, 2 – limnoglacialinės lygumos pakraštys, 3 – elektros perdavimo linija, 4 – miško kvartalinė proskyna, 5 – sodinti pušynai, 6 – tyrinėtas plotas, 7 – tirta ploto numeris. *Autoriaus brėž.*

Vilniaus universiteto archeologinė ekspedicija, vadovaujama T. Ostrausko, čia ištyrė 112 m² dydžio plotą I (Ostrauskas, Piličiauskas, 1998). Tyrinėjimai buvo vykdomi pagal programą „Akmens amžius Pietų Lietuvoje“, jų rezultatai netrukus pasirodė spaudoje (Piličiauskas, 1999). 1998 ir 1999 m., užsakius Kultūros vertybių apsaugos departamentui, Lietuvos istorijos instituto ekspedicija pratęsė gyvenvietės kasinėjimus paminkloauginiais tikslais. Tuomet ardomose gyvenvietės vietose buvo ištirti plotai II, III, IV, pradėtas tirti plotas V, šurfa išvalyta maždaug 5000 m² dydžio paminklo teritorija (Ostrauskas, Piličiauskas, 2000). Ploto V kasinėjimai buvo pratęsti 2000–2001 m. (Piličiauskas, 2002; 2002b; 4 pav.). Visi radiniai yra saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje.

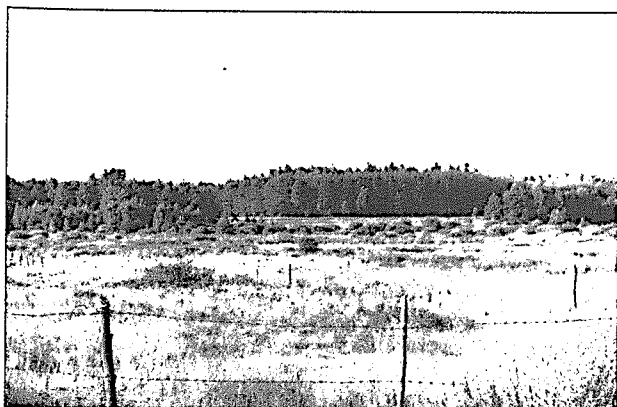
Kaip parodė tyrimai, Karaviškių 6-oji senovės gyvenvietė apima keliolika ar net keliasdešimt įvairialaikį akmens ir bronzos amžiaus gyvenviečių, kurių radiniai paplitę maždaug 15–20 m pločio ir apie 200 m ilgio juostoje, nusidriekusi R–V kryptimi išilgai buvusio Dubos ežero kranto. Rytinę (plotai II ir IV) ir vakarinę (plotai I, III, V) paminklo dalis kadaise skyrė šlapia dauba, kurioje akmens amžiaus žmonės negyveno – sutinkami tik pavieniai radiniai (4 pav.). Nutarus gyvenvietės medžiagą skelbti dalimis, šiame straipsnyje bus aptarti plotai II ir IV.

Tiriant plotus II ir IV buvo įsitinkinta, jog kultūriniam sluoksnyje įvairialaikė medžiaga yra mechanškai persimaišiusi. Pirminis uždavinys nagrinėjant plotų II ir IV medžiagą buvo pasistengti atpažinti atskirų stovyklų arba sąlyginai laiko požiūriu artimų jų grupių radinius.

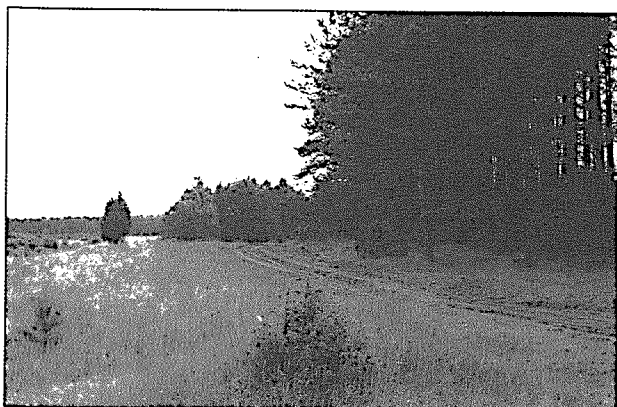
PLOTAS II

Plotas II yra Karaviškių gyvenvietės rytinėje dalyje, tarp kelio Krokšlys–Dubičiai ir sodinto pušyno (4, 5, 6 pav.). Keliu riedantis transportas ardė kultūrinį sluoksnį, kelio paviršiuje mėtėsi titnago dirbinių fragmentai. Tyrinėjimai čia pradėti 1997 m. bei pratęsti kitų metų vasarą. Jų metu ištirta 115 m² dydžio teritorija.

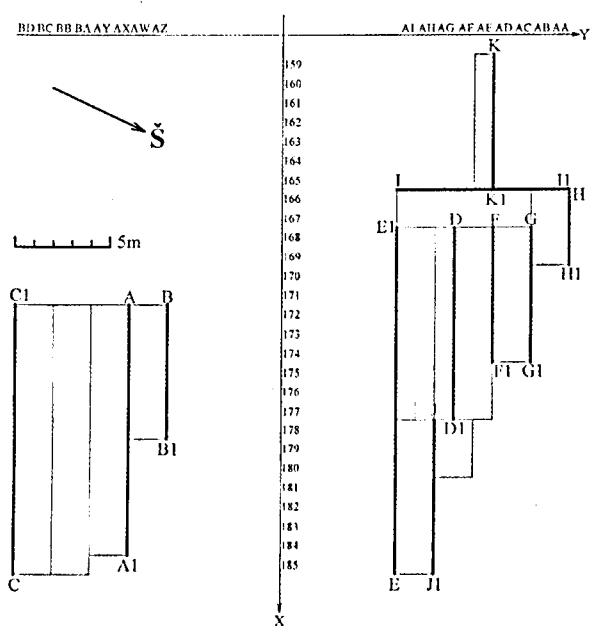
Ploto II paviršių dengė 10–30 cm storio samanomis apaugęs tamsiai pilkas dirvožemis (8, 9 pav.). Jis buvo daug kartų artas, kai čia plytėjo dirbamos žemės, paskutinį kartą – septintąjį dešimtmetį sodinant mišką. Giliau buvo 20–40 cm storio gelsvas, vietomis rusvas smėlis. Prie pat kelio žemės sluoksniai buvo plonesni, suspausti, vietomis nearto gelsvo smėlio sluoksnis buvo visiškai suardytas. Balsvas smėlis – įžemis paprastai slūgsojo 40–60 cm gylyje. Gelsvame smėlyje išryškėjo kelios netaisyklingų formų ir įvairaus gylio (iki 110 cm), skirtingų atspalvių pilko arba rudo smėlio dėmės. Radinių tankis jose nesiskyrė nuo radinių tankio gretimose sluoksnio vietose. Greičiausiai tai gamtinės kilmės dariniai – medžių išvartų,



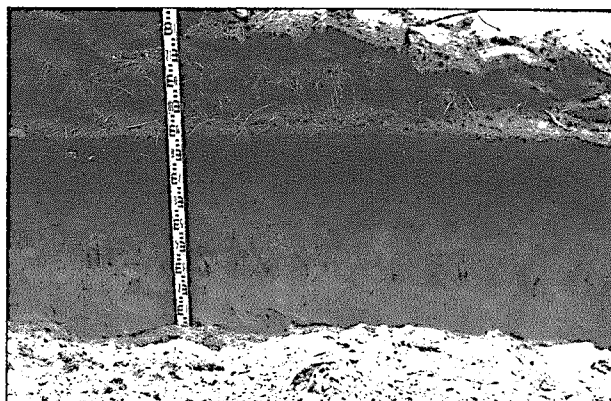
5 pav. Gyvenvietės vaizdas nuo šiaurinio buvusio Dubos ežero kranto. Kryželiu pažymėta ploto II vieta. T. Ostrausko nuotr.



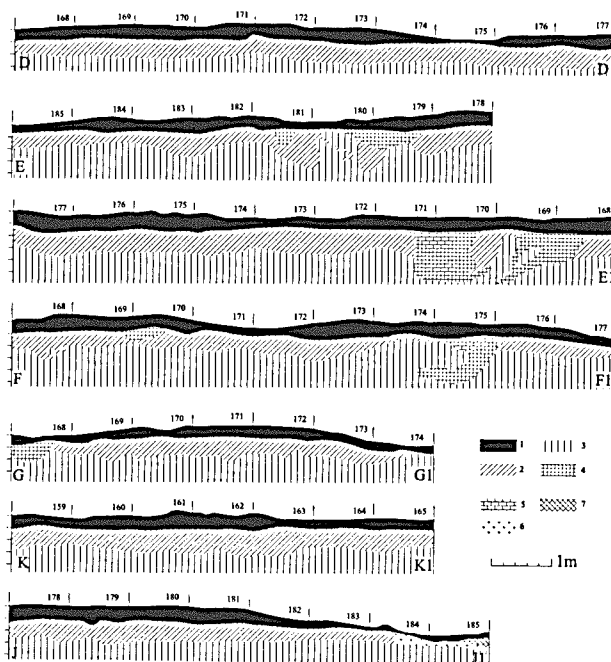
6 pav. Kelio dešinėje – ploto II vieta, kairėje – buvusio ežero erdvės. T. Ostrausko nuotr.



7 pav. Plotų II ir IV perkasų ir pjūvių situacija. Autoriaus brėž.



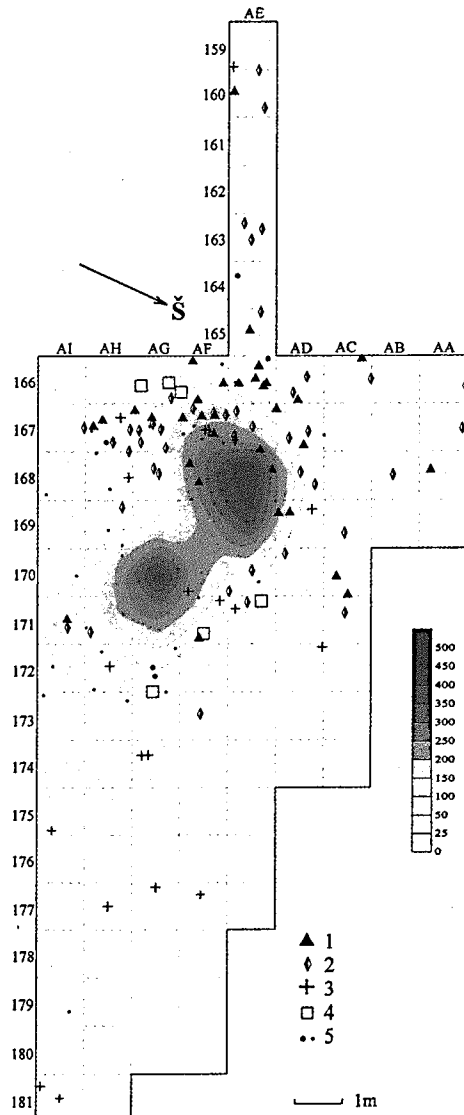
8 pav. Ploto II pjūvis G. T. Ostrausko nuotr.



9 pav. Ploto II pjūviai: 1 – tamsiai pilkas dirvožemis, 2 – gelsvas (rusvas) smėlis, 3 – baltas smėlis – žemė, 4 – rudas smėlis, 5 – pilkas smėlis, 6 – žvyras, maišytas su moliu (kelio dangą), 7 – pilkas smėlis, maišytas su dirvožemiu. Autoriaus brėž.

sudėgusių kelmų ar skruzdėlynų vietos, neturinčios nieko bendra su senovės gyvenvietėmis. Jokių pastatų ar židinių liekanų nepastebėta. Archeologiniai radiniai buvo paplitę dirvožemyje, gelsvame smėlyje bei išsivartų vietose. Akmens ir ankstyvojo bronzos amžiaus kultūriniu sluoksniu reikia pripažinti gelsvą smėlį bei dirvožemį.

Plote II buvo surinkti 6324 titnagai (1 lent.) bei 129 lipdytinės keramikos fragmentai. Titnago dirbiniai, skaldytiniai, lipdytinė keramika, naudojant planigrafinį, tipologinį ir iš dalies stratigrafinį metodą, buvo sugrupuoti į



10 pav. Titnago radinių pasiskirstymas bei jų tankis (vnt. / 1 m²) plote II. 1 – trikampiai plokščiai retušuoti strėlių antgaliai, 2 – kiti plokščiai retušuoti dirbiniai, 3 – mikrolitai, 4 – bifasai, 5 – perkaitę granito rieduliai bei jų trupiniai. Autoriaus brėž.

du radinių kompleksus, pavadintus raidėmis B ir C. Į šių kompleksų grupes dėl skirtingos titnago apdirbimo technologijos nepateko vienintelis dirbinys – iš netaisyklingos skeltės pagamintas bei dvipusiu retušu apdirbtas mikrolitas smailiu galu (11:1 pav.).

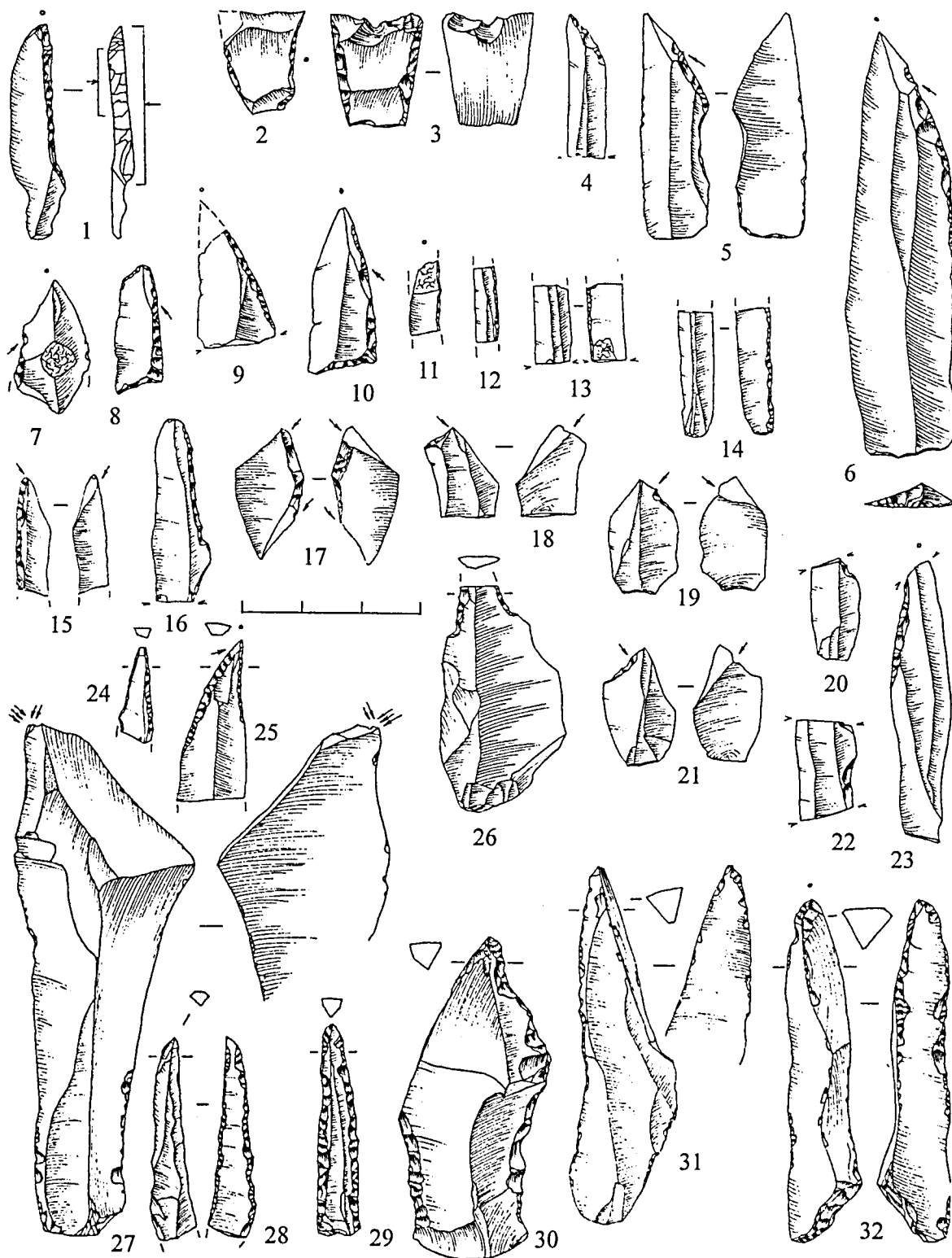
B kompleksas

B kompleksui buvo priskirti 84 titnago dirbiniai bei retušuotos jų gamybos atliekos, maždaug 30 skaldytinių ir jų dalių (2 lent.), 129 lipdytinės keramikos šukės.

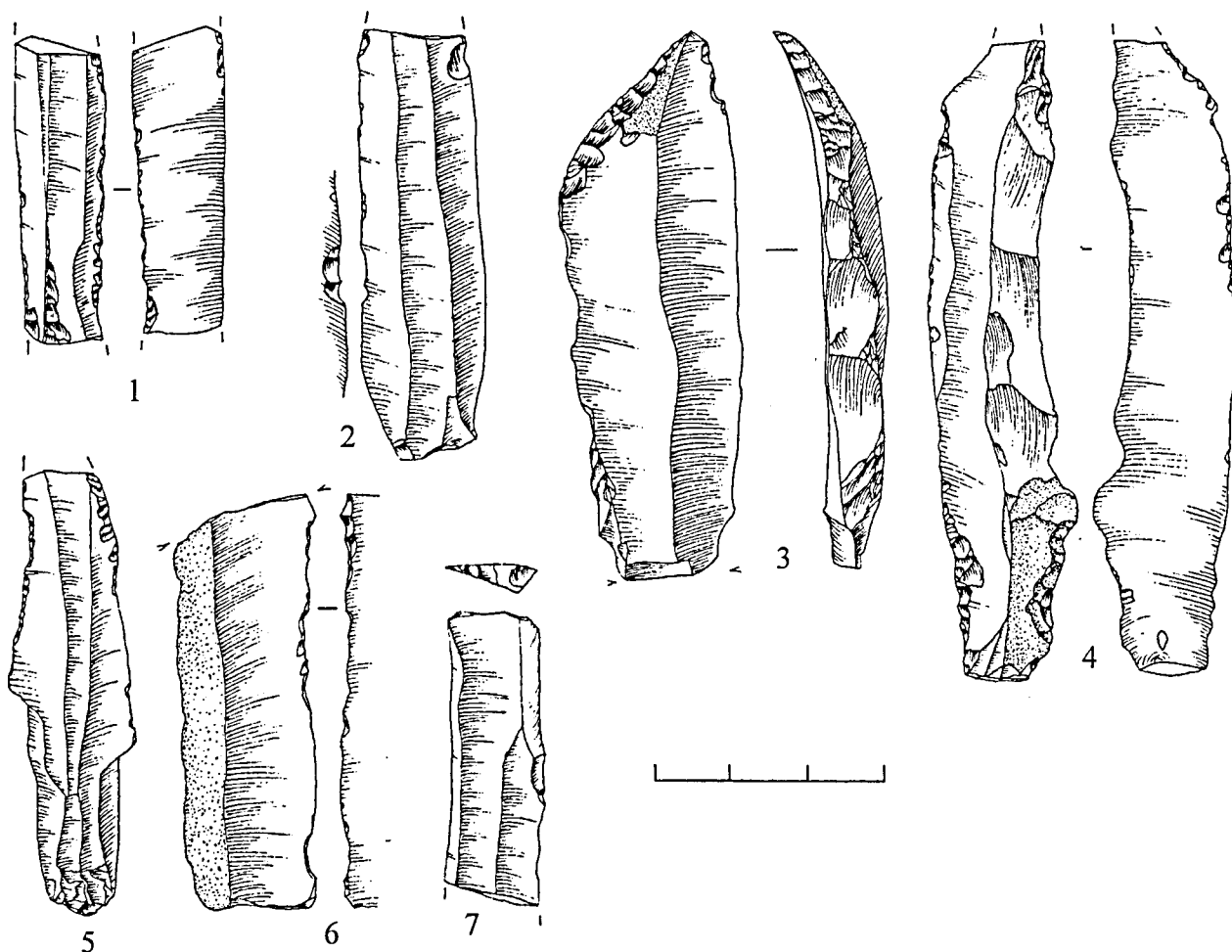
Palyginti negausūs *titnago dirbiniai* buvo tolygiai paplitę visame plote (išskyrus pačius siaurinius jo pakraščius), nesudarė jokių ryškesnių sankauptų. Jie buvo sutinkami įvairiose kultūrinio sluoksnio vietose. Titnago dirbiniams gaminti buvo naudotas Pietų Lietuvos juodas skaidrus ir pilkas matinis titnagas. Visi radiniai buvo pasidengę stora ruda patina. Perdegusieji ugnyje buvo įgavę rausvą, juodą ar balsvą atspalvius. 47 titnago dirbiniai buvo pagaminti iš nuoskalų (57%), 36 – iš skelčių (42,8%) ir 1 – iš skaldytinio (1,2%). Iš skelčių buvo pagaminti visi mikrolitai bei peiliai, dauguma gražtelių ir ylių, iš skaldytinio – kirvelis.

Sunku ką nors pasakyti apie skaldytinių pirminę formą, jų paruošimą skaldyti. Visi 30 skaldytinių nedidukai, dažniausiai netaisyklingų formų ir apskaldyti iš įvairių pušių. Juos galima priskirti paskutinei skaldytinio naudojimui fazei, kai jau neturima nei nuolatinės skaldymo aikštelės, nei fronto, o nuoskalos, kartais netaisyklingos trumpos skeltės skeliamos įvairiomis kryptimis. Pradžioje skaldytiniai būvę vienagaliai kūginiai (14:1, 2 pav.) arba „su rankenėle“, sprendžiant iš pirminių skelčių (12:4 pav.) – ne trumpesni kaip 9 cm. Tuomet būdavo skeliamos ilgos taisyklingos skeltės (13:17 pav.). Išmatavus šių skelčių plotį paaiškėjo, jog dažniausiai buvo skeliamos 7–8 bei 11–13 mm pločio taisyklingos skeltės (27 pav.). Panašūs pikai buvo gauti ir visų ploto II skeltinių nuskėlimų, kurių ilgis dvigubai ar dar daugiau didesnis už plotį, diagramoje (26 pav.). Ploto II skelčių pločio analizės rezultatai yra artimi Pyplių 1-osios gyvenvietės vėlyvojo mezolito – neolito pirmosios pusės B komplekso duomenims. Tyrinėjimų autorius 2 pikus aiškino tuo, kad buvo naudojami dviejų tipų skaldytiniai siauresnėms ir platesnėms skeltėms gauti (Brazaitis, 1998, 6 pav., p. 93). Tačiau „duobė“, atsiradusi ploto II skelčių pločio grafike, gali rodyti, kad 8–9 cm pločio skeltės dažniausiai buvo labiausiai naudojamos dirbiniams gaminti. Ploto II dirbinių pločio analizė to nepatvirtino, tačiau Gribašos 4-ojoje gyvenvietėje (kitapus buvusio ežero) tokio pločio skeltės dažniausiai naudotos gaminant mezolitinį tipų mikrolitus. Stipriai sunaudoti skaldytiniai rodo, jog titnagas buvo brangintas. Karaviškėse titnago žaliavos nėra, ji turėjo būti gabenama iš gretimų apylinkių.

Visi mikrolitai buvo pagaminti iš taisyklingų skelčių dalių, kartu su jų gamybos atliekomis sudarė 24 % visų retušuotų titnagų. Buvo rastos 2 vidutinės trapecijos, turinčios naudojimo žymių (11:2, 3 pav.). Lancetai buvo vienodi, mezolitinio tipo – jų smaigalys suformuotas mikrorėžtukine išskala apatiniame skeltės gale, pagrindas retušuotas (11:5–7 pav.). Kartais lanceto smaigalys būdavo pataisomas nuskeliant antrą mikrorėžtuką (11:17 pav.). Pasitaikė vienas neužbaigtas lancetas su nevykusiu smaigaliu (11:23 pav.). Mikrorėžtukai buvo nuo tokių pačių lance-



11 pav. Titnago dirbiniai iš ploto II: ankstyvasis mezolitas (1), B kompleksas (2–32). Ašmenėliai (1, 11–16), trapecijos (2, 3), lancetai (4–7, 9, 23), trikampiai mikrolitai (8, 10), mikrorėžtukai (17–22), ylos (24–26, 28, 29), rėžtukas (27), grąžteliai (30–32). *Autoriaus pieš.*



12 pav. Titnaginiai peiliai iš ploto II. B kompleksas. *Autoriaus pieš.*

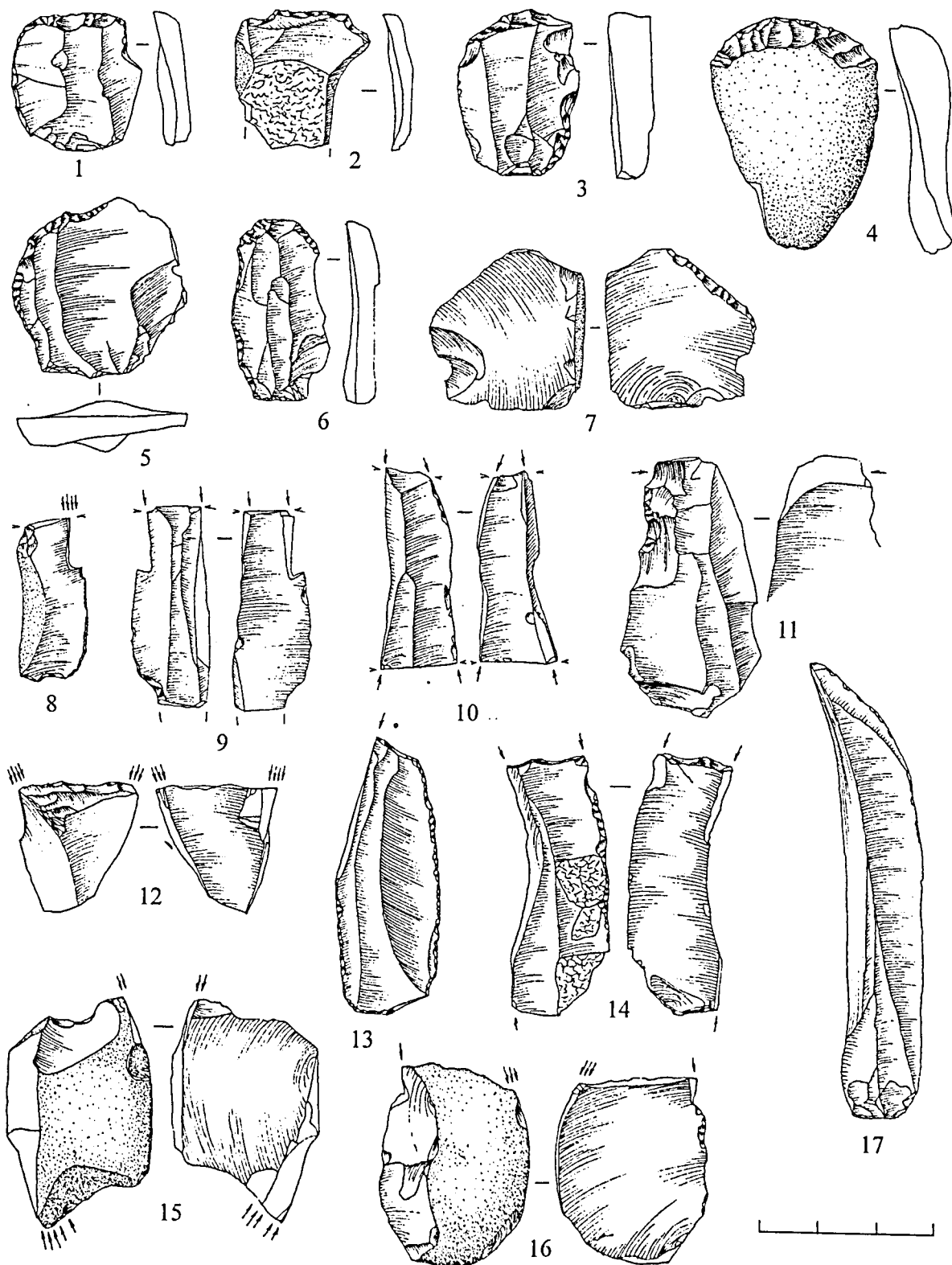
tų, t. y. apatiniame skeltės gale (11:18–21 pav.). Vienintelis neolitinio tipo lancetas buvo rastas šurfe prie pat ploto II. Jo pagrindas laužtas, smaigalys suformuotas viršutiniame skeltės gale vien tik retušu arba mikrorėžtukinė išskala buvusi nuretušuota (11:4 pav.). Trikampiai mikrolitai buvo trumpi ir palyginti platūs, primenantys lanceatus retušuotais šonais (11:8–10 pav.). Ašmenėliai pagaminti iš siaurų skeltelių, iš vienos ar kitos pusės statmenai retušuotu vienu šonu (11:11–16 pav.).

Pjaustyti galėjo būti naudotas dirbinys, pagamintas iš plačios skeltės pusiau statmenu retušu įstrižai retušavus viršūnę (12:3 pav.), kiek paretušuotos skeltės (12:1, 4, 5 pav.), skeltė statmenai retušuotu galu (12:7 pav.), skeltės, neturinčios antrinio apdirbimo požymių, tačiau su darbo žymėmis (12:2; 13:17 pav.).

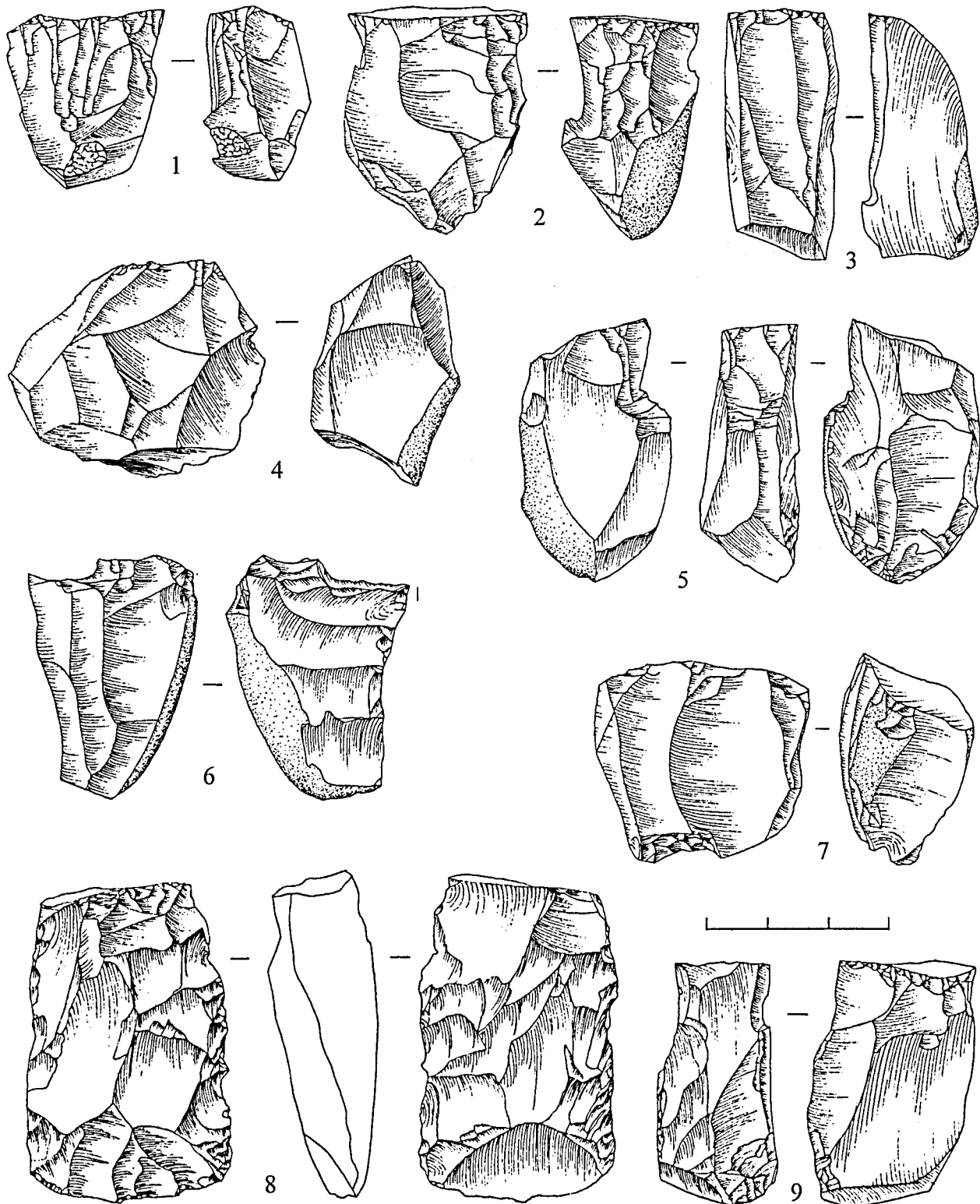
Rėžtukai sudarė gausiausią dirbinių grupę, neskaitant neiškių dirbinių fragmentų. Šešių jų (54%) ašmenys buvo suformuoti retušu ir nuskėlimais (13:11–15 pav.), likusių – laužimu ir nuskėlimais (13:8–9 pav.) arba skeliant ant natūralaus pagrindo (11:27; 13:16 pav.). 7 buvo kampiniai, 3 – šoniniai, 1 – skersinis². Tik 1 gremžtukas buvo pagamintas iš trumpos netaisyklingos skeltės, kiti – iš nuoskalų. 6 buvo galiniai (13:1–4, 6 pav.), 2 – pusiau šoniniai (13:5, 7 pav.). 4 grandukai buvo pagaminti iš atsitiktinių formų nuoskalų. Dvicijų ašmenys buvo įgaubti, kiti 2 buvo nedidukai, statmenai retušuotu visu perimetru.

Iš 8 gražtelių ir ylių 3 buvo pagaminti iš siaurų taisyklingų skelčių, tiek pat iš netaisyklingų skelčių, 1 – iš nuoskalos. Pagaminti iš skelčių ir nuoskalos turėjo aštrius statmenu retušu iš vienos pusės suformuotus smaigalius

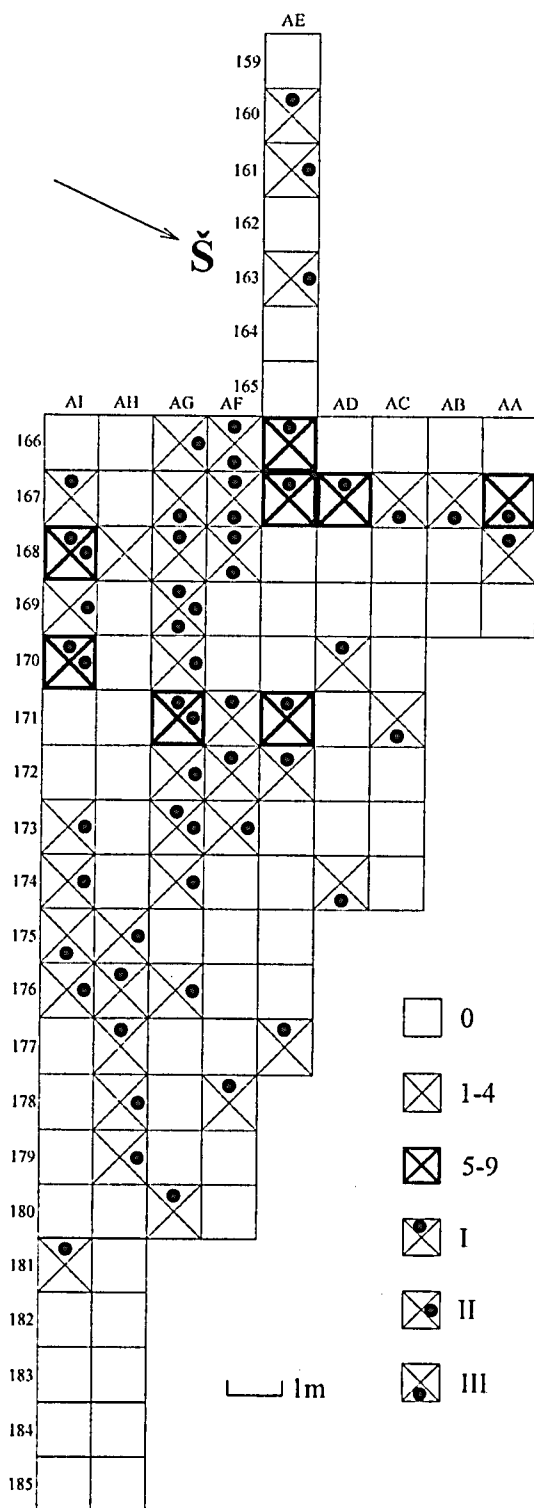
² Vienintelis skersinis rėžtukas buvo pagamintas iš skeltės, nuskeltos nuo dvigalio skaldytinio (13:11 pav.). Šis dirbinys gali būti vėlyvojo palcolito priemaiša.



13 pav. Tītąago dirbiniai iš ploto II. B kompleksas. Gremžtukai (1–7), rėžtukai (8–16), skeltė (17). *Autoriaus pieš.*



14 pav. Titnago skaldytiniai (1–7, 9) bei kirvelis (8) iš ploto II. B kompleksas. *Autoriaus pieš.*



15 pav. Keramikos pasiskirstymas plote II: I – keramika su augalų priemaišomis molio masėje, II – keramika su augalų ir grūsto akmens priemaišomis molio masėje, III – keramika su grūsto akmens priemaišomis molio masėje. *Autoriaus pieš.*

ir galėjo būti naudoti kaip ylos (11:24–26, 28, 29 pav.). Viena jų pagaminta iš mezolitinio tipo lanceto, kiek paretušavus šio smaigalį iš abiejų pusių. Viršūnėje matyti dalis nenuretušotos mikrorėžtukinės išskalės (11:25 pav.). Gražtų smaigaliai masyvūs, ant briaunų matyti ryškios darbo žymės (11:30–32 pav.).

Vienintelis B komplekso makrolitinis dirbiny – iš skaldytinio pagamintas kirvis (14:8 pav.). Jis kiek platėjantis ašmenų link, apskaldytas abiem paviršiais, lęšio pavidalo skerspjuvio. Kadaisė ašmenys buvo padaryti nuskeliant skersinę nuoskalą, tačiau paskutinį kartą jie buvo pataisyti retušu iš kitos pusės. Skersine nuoskala nuskelti ašmenys primena mezolitinius „tranše“ tipo kirvelius, plėtėjantys paretušuoti ašmenys bei lęšio pavidalo skersinis pjūvis – jau neolitinių dirbinių požymiai.

Daugumos puodų šukių rasti tik smulkūs trupiniai, kurių molio masė, remiantis vien šukės lūžio ar paviršiaus stebėjimu, teisingai apibūdinti buvo sunku. Puodams gaminti buvo naudota trejopa molio masės sudėtis:

- 1) augalai (+ smėlis), 69 šukės (53,5%)
- 2) augalai + akmens trupiniai, 41 šukė (31,8%)
- 3) akmens trupiniai, 19 šukių (14,7%)

Sprendžiant pagal išlikusius pakraštėlius bei molio masės sudėtį visos šukės turėjo priklausyti mažiausiai keturiems indams. Išlikusios smulkios pakraštėlių bei stipriai gaubtos apatinės indo dalies šukės rodė, jog puodai buvę tiesiais arba silpnai profiliuotais kakleliais, smailiadugniai. Vieno indo pakraštys iš vidinės pusės buvo puoštas įstrižų apvijinių išpaudų eile (25:1 pav.). Apvijiniais išpaudais ankstyvojo neolito keramika buvo puošiama visoje Rytų Lietuvoje. Visiškai tokiu pat būdu buvo puošti 2 indai iš Dubičių 3-osios (Rimantienė, 1999a, 17:6 pav.) ir Šaltaliūnės (Švenčionių r.) gyvenviečių. Visų trijų puodų molio masė vienoda – turinti kapotų augalų priemaišų. Panašios apvijiniais išpaudais briaunoje bei duobutėmis kaklelio srityje puoštos keramikos buvo rasta Neries aukštupyje (Чарняўскі, 1999, рнс. 3). Nuo Narvos kultūros puodų ji skiriasi tuo, jog apvijiniai išpaudai spaudžiami ne ant pastorinto ar suplokštinto pakraštėlio (C ir CS profilio), o ant paprasto apvalaus (I ir S profilio). Apvijiniais išpaudais puoštos ankstyvojo neolito keramikos įtaka juntama tiek vėlesnėje narviškoje, tiek Nemuno kultūros periferijos Pietų Lietuvoje keramikoje (Piličiauskas, 1999, 5:1 pav.). Kito indo kaklelis buvo puoštas gilių duobučių eile (25:3 pav.). Vieninteliam plonasienui puodeliui priklausė pakraštėlio, puošto smulkiais įkartomis, šukė (25:4 pav.). Šukė su siauru ir giliu išpaudėliu briaunoje priklausė ketvirtajam indui (25:5 pav.). Įkartos briaunoje bei gilios duobutės kaklelio srityje yra dažni Nemuno kultūros keramikos puošybos motyvai. Taip pat pasitaikė pilvelio šukė, puošta skubotais palenktais lazdelės išpaudais

(25:2 pav.). Tokie įspaudai dažnai sutinkami tarp viduriniojo ir vėlyvojo neolito Nemuno kultūros keramikos radinių, tačiau naudoti ir ankstyvuojū neolitu. Viduriniojo neolito laikotarpiu iš jų išsirutuliojo terasinės juostelės, kurias spaudžiant palenkto įnagio galas jau nepakildavo nuo puošiamo indo paviršiaus. Remiantis skirtingų molio masių šukių paplitimu nepavyko išvelgti jokių dėsningumų (15 pav.). Moliniai indai iš ploto II artimi ankstyvojo neolito Dubičių tipo keramikai Nemuno aukštupyje, turi bendrų bruožų su kai kurių Žeimenos ir Neris aukštupių ankstyvojo neolito gyvenviečių keramika.

Dauguma B komplekso titnago apdirbimo bruožų bei dirbinių tipų būdingi vėlyvojo mezolito Nemuno (Janislavicu) kultūrai: išvystyta skeltinė ir mikrorėztukinė technika, vienagaliai skaldytiniai, mezolitinio tipo lancetai ir kt. Tačiau pastebimi ir neryškūs skirtumai, kuriuos galima būtų sieti su neolito epochos pradžia: skeltiškumo koeficientas jau ne toks aukštas kaip mezolito laikotarpiu, nebėra lancetų įstrižai retušuotais pagrindais³, aukštų ir siaurų trikampių mikrolitų. Tai, kad dalis (visi ?) B komplekso titnago dirbinių yra neolitiniai, patvirtina Dubičių tipo keramika. B radinių kompleksą būtų galima datuoti VI–IV tūkst. pr. Kr.

C kompleksas

C kompleksas buvo sudarytas vien iš *titnago radinių*. Titnago dirbiniai ir skalda telkėsi į ryškia 6 m skersmens sankaują kvadratuose AH-AE-166-171 (10 pav.), slūgsojo santykinai arčiau žemės paviršiaus nei komplekso B radiniai (3 lent.), tačiau buvo pasidengę tokia pat ruda patina. Visi sankaujoje aptikti titnago radiniai svėrė apie 3 kg.

Nuoskalos dirbiniams gaminti būdavo nuskeliamos nuo netaisyklingų formų skaldytinių ir bifasų⁴. Jos būdavo skeliamos įvairiomis kryptimis nuo kelių skaldymo aikštelių (19:6 pav.), kartais ir nuo briaunų (19:5 pav.). Didžiąją skaldos dalį sudarė smulkios, plonos ir fragmentiškos nuoskalos – retušavimo bei bifasų ploninimo atliekos. Buvo užfiksuoti 3 neabejotini atvejai, kai dirbiniai gaminti iš stambesnių nuo bifaso nuskeltų nuoskalų (16:25; 18:5 pav.). Nuo skaldytinių ir nuo bifasų nuoskalos buvo skeliamos tokiu pat minkštą mušimo būdu, t. y. tiesiogiai smogiant raginiu muštuku, tačiau jų išvaizda būdavo skir-

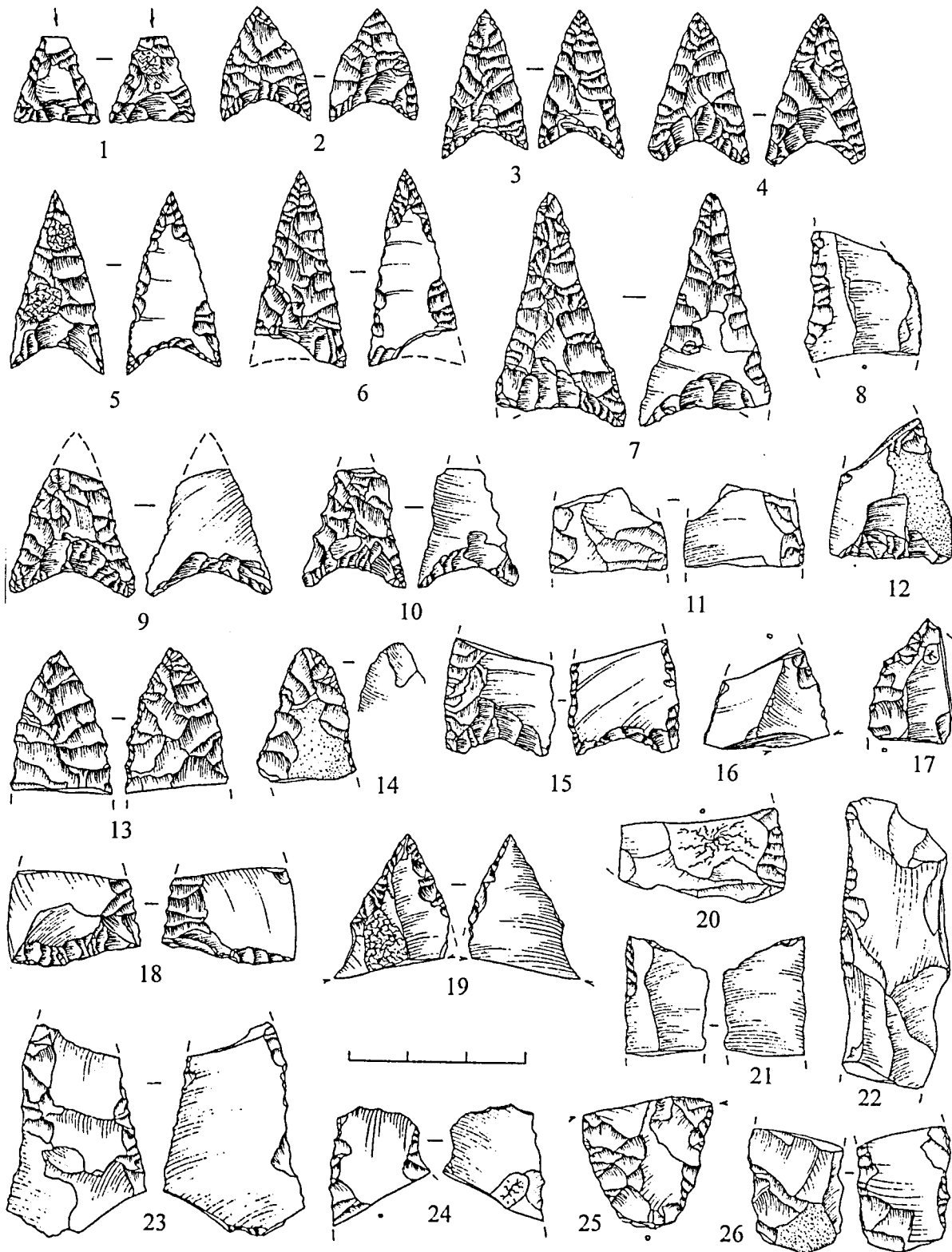
tinga. Paprastai skaldytinio aikštelė ir frontas sudaro kiek mažesnę nei 90° kampą, tuo tarpu bifaso skaldymo aikštelės paskirtį perima pati briauna, o kampas tarp abiejų paviršių būna daug mažesnis už statų, smailus. Dėl šių skirtumų nuo bifaso nuskelta nuoskala kuprelės krašte turi dar nedidelį iškilimą – kitos bifaso pusės liekaną (Whittaker, 1995, p. 185–187). Tokia nuoskala dėl priešingų krypteių negatyvų kartais atrodo taip, lyg būtų nuskelta nuo dvigalio skaldytinio (17:3 pav.).

Titnago dirbiniai (4 lent.) buvo gaminami iš nuoskalų (82 vnt., 86,3%) ir netaisyklingų plačių skelčių (5 vnt., 5,3%), dvipusio apdirbimo arba bifasų ploninimo būdu iš stambių nuoskalų ir titnago žaliavos gabalų (8 vnt., 8,4 %). Dirbinys būdavo gaminamas iš paties bifaso, o nuoskalos skeliamos siekiant šį suploninti, suteikti norimą formą. Prieš skeliant briauna būdavo atbukinama ir taip sutvirtinama (17:4 pav.). Galbūt tai būdavo daroma braukant ją tuo pačiu raginiu muštuku.

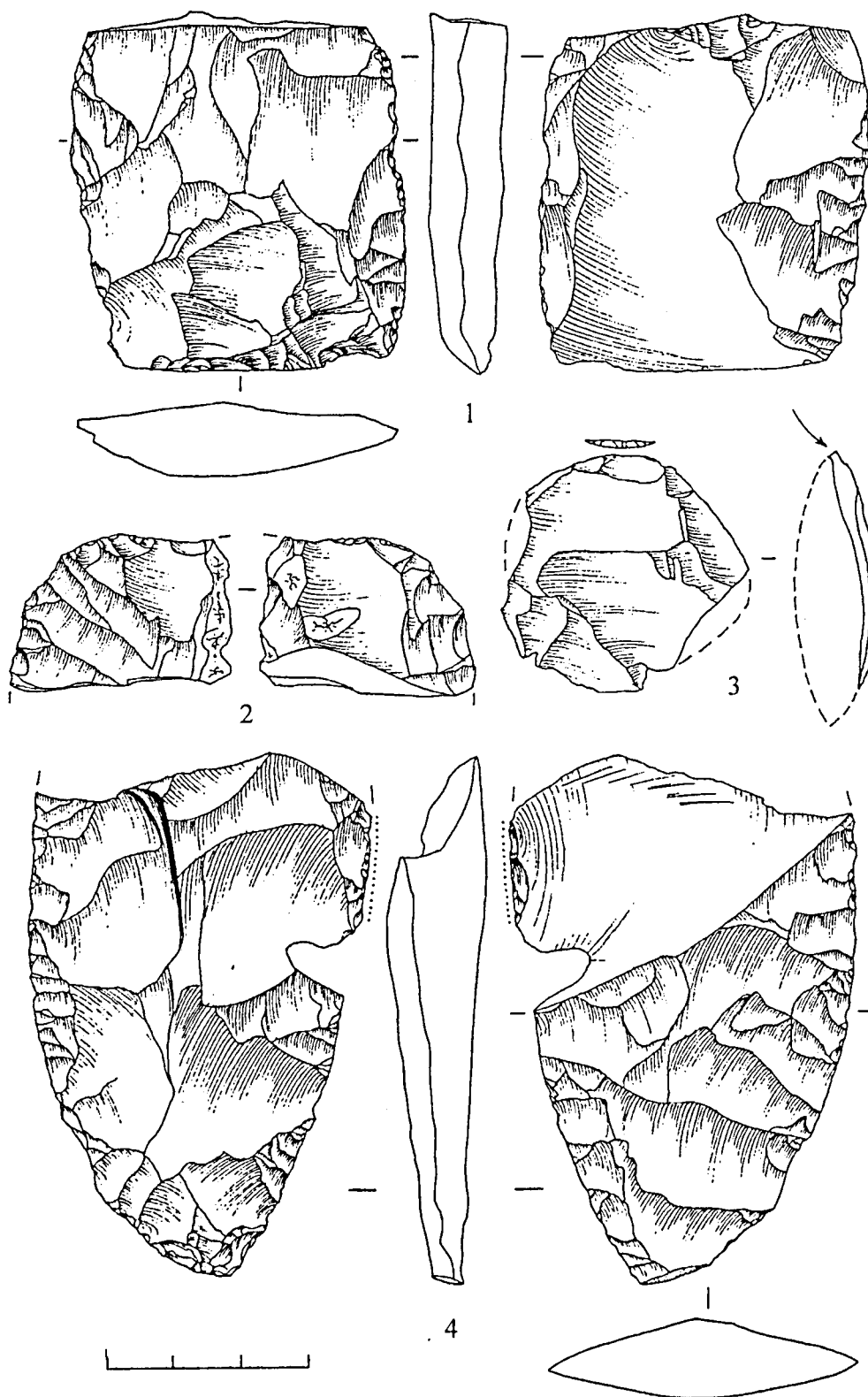
Plote II rasti bifasai yra nepavykę dirbiniai (17:1, 4; 18:3 pav.), fragmentai (17:2; 19:1, 2 pav.) arba perdirbiniai (19:4 pav.). Iš visų išsiskiria išpūdingo dydžio bifasas – neužbaigto durklo fragmentas (17:4 pav.). Paskutiniu stipriu, tačiau nevykusi smūgiu, matyt, norėta nuskelti ilgą nuoskalą ir pašalinti laiptelį, susidariusį gaminio paviršiuje, po to, kai buvo apdirbtas jo priešingas kraštas. Dirbinio storio ir pločio santykis – 1/4–1/5. Pagal Errett Callahan durklų gamybos modelį, durklas buvo sugadintas vienoje vėlyvųjų jo gamybos stadijų – 4-oje ar 5-oje (Apel, 2001, pav. 2:4). Užbaigtas jis galėjo būti apie 16 cm ilgio. Tai yra vidutinis Švedijoje rastų durklų dydis (Apel, 2001, 9:19 pav.). Bifasų skaldymo vietoje kv. AG–170 nėra stambių žievinių nuoskalų, kurios gaunamos esant pirminėms bifaso apdirbimo stadijoms. Aptiktos tik plonos nuo bifaso nuskeltos nuoskalos su nežymią dalį paviršiaus (<50%) dengiančia žieve. Tai rodo, kad durklai gaminti iš ruošinių, kurie buvo paruošiami tiesiog prie titnago telkinio. Artimiausios titnago radimvietės yra netoli – tik už 6 km, prie Titno ežero. Vienam durklui (17:4 pav.) pagaminti turėjo būti suskaldytas ne mažesnis nei 1,5 kg plokščias žaliavos gabalas. Aplink bifasų skaldymo vietą kv. AG–170 surinktos nuoskalos ir 3 bifasai svėrė apie 1,5 kg. Toks nedidelis svoris leidžia manyti, kad čia iš atsinešto ruošinio nesėkmingai gamintas tik vienas durklas. Pietryčių Lietuvoje randama pavienių stambių

³ Įkotiniai bei įstrižai retušuotais pagrindais lancetai Pietų Lietuvoje galėjo išnykti ir prieš keramikos pasirodymą, t. y. VI tūkst. pr. Kr. pirmoje pusėje ar net anksčiau.

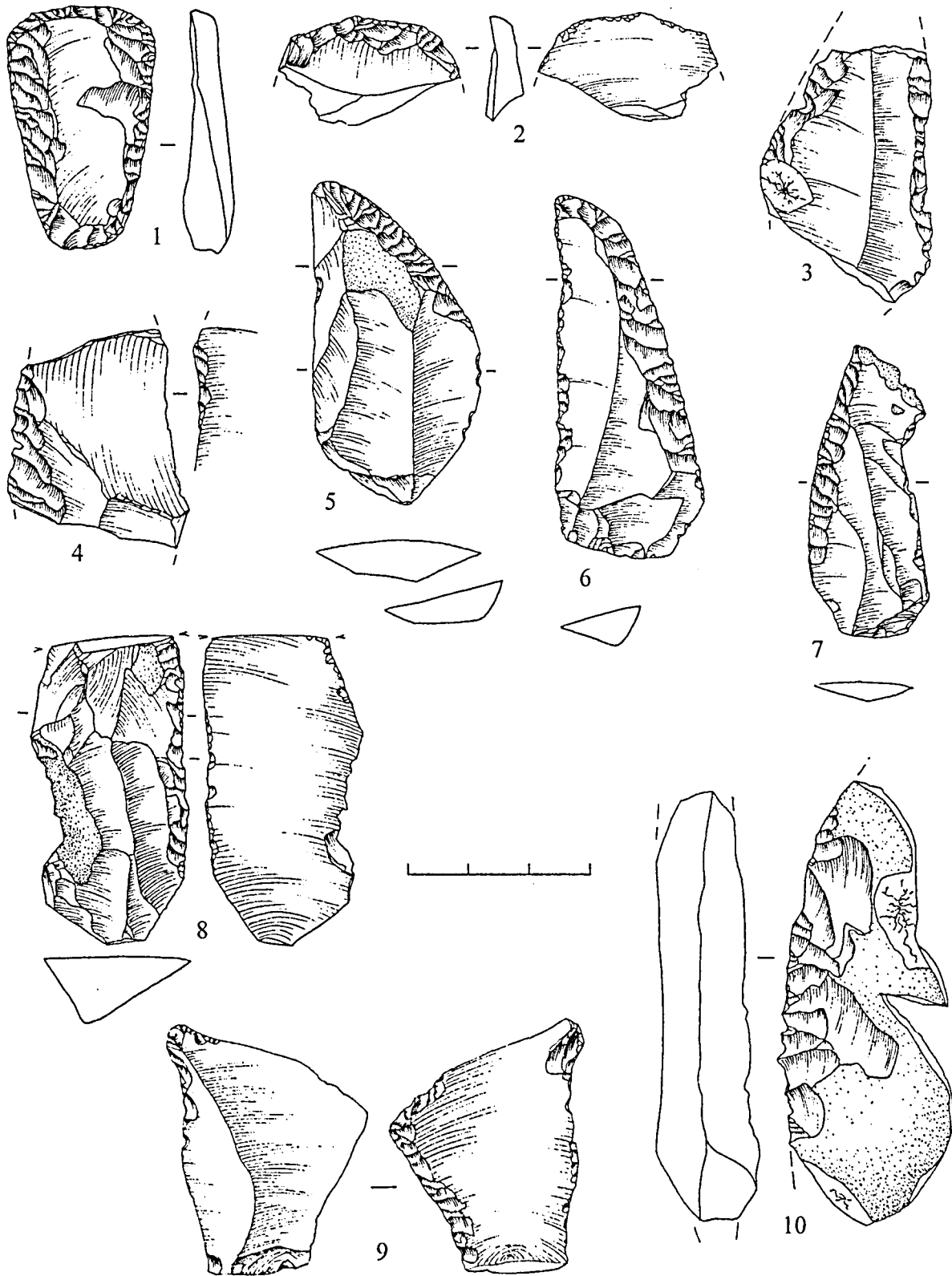
⁴ Šiame darbe bifasais vadinti stambūs titnago dirbiniai arba jų ruošiniai, kurių abi pusės apdirbtos bent iš dalies naudojant tiesioginį minkštą mušimą, t. y. pasitelkus raginį muštuką (Whittaker, 1995, p. 178). Trikapiai strėlių antgaliai bifasais nevadinti, nes buvo retušuoti nuspaudimo būdu.



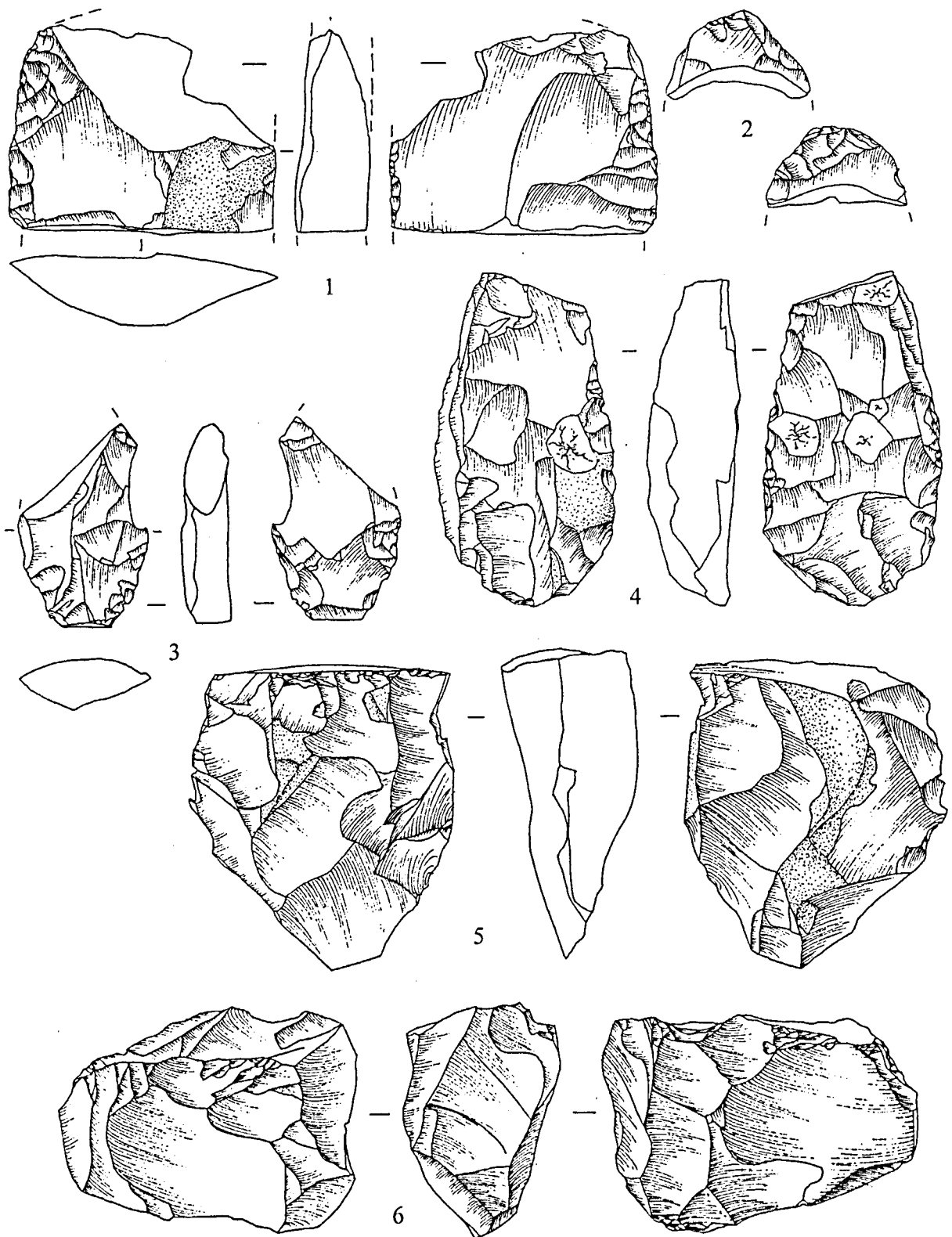
16 pav. Trikampiai strėlių antgaliai (1–16, 18–20, 23) ir kitų plokščiai retušuotų dirbinių fragmentai (17, 21, 22, 24–26) iš ploto II. C kompleksas. *Autoriaus pieš.*



17 pav. Bifasai (1, 2, 4) ir nuo bifaso nuskelta nuoskala (3) iš ploto II. C kompleksas. *Autoriaus pieš.*



18 pav. Gremžtukai (1, 2) ir peiliai (3–10) iš ploto II. C kompleksas. *Autoriaus pieš.*



19 pav. Bifasai (1–4) ir skaldytiniai (5–6) iš II ploto. C kompleksas. *Autoriaus pieš.*

bifasų⁵. Man žinomos 5 durklų radimvietės Pietų Lietuvoje (Varėnos r.). Tarp jų yra 4 tyrinėtose gyvenvietėse: Barzdžio miškas I (Rimantienė, 1999b, 17 pav.), Katros ištakos I (Ostrauskas, Rimantienė, 1998, p. 36), Netiesai I (Rimantienė, 1984, 118:5 pav.), Karaviškės 6, plotas II. Vienas durklas iš Rudnios apylinkių yra V. Šukevičiaus rinkinyje (EM 2043:523, Rimantienė, 1974, 7:1 pav.). Jie gali būti susiję su povirvelinio laikotarpio keramika, turinčia nemuniškų ir Tšineco horizonto bruožų. Karaviškių radinys įrodo, kad bent dalis durklų buvo gaminta vietoje. Naudojant bifasų ploninimo technologiją pagaminti durklai ir ietigaliai III tūkst. pr. Kr. bei II tūkst. pr. Kr. pirmojoje pusėje kartu su virvelinės keramikos tradicijomis paplito po didžiulius Europos plotus, tačiau gaminti buvo tik arti titnago šaltinių. Šiuo metu yra pakankamai medžiagos iširti, kaip Nemuno aukštupyje atsirado bifasų ploninimo technologija, tačiau tai ne šio darbo uždavinys.

Durklai dažniausiai nebuvo naudojami taip, kaip nuskalo pats dirbinio pavadinimas, t. y. durti. Majai stambesnius bifasus naudojo kaip aukojimo peilius (Sievert, 1990, p. 155, 1 pav.). Ploni durklai labai tinka mėsinėti – šiuolaikiniai Amerikos medžiotojai tokių įnagių užsisako pas titnago skaldymo meistrus (Apel, 2001, p. 311). Tačiau labiausiai tikėtina, kad jų utilitarinė reikšmė nebuvo didelė. Pietų Skandinavijoje titnaginiai durklai buvo naudoti mainuose kaip prestižiniai daiktai ir rodė vyro statusą (Apel, 2001, p. 273, 274, 338).

Kitų bifasų durklais nepavadinsi. Vienas buvo panaudotas kaip skaldytinis (17:1 pav.). Jis galėjo būti pagamintas iš kitos durklo dalies. Sunku pasakyti, kam buvo naudotas vienintelis perdirbinys. Vienas jo kampas apskaldytas ir primena rėztuko ašmenis (19:4 pav.). Gali būti, kad keli bifasai turėjo būti naudojami kaip ietigaliai (19:3 pav.) ar peiliai (19:1 pav.).

Trikampiai strėlių antgaliai sudarė gausiausią dirbinių grupę (5 lent.). Pusė jų (19 vnt., 51%) buvo perdegę. Tokį didelį perdegusių antgalių skaičių galima paaiškinti tuo, jog net 49% strėlių antgalių rasti palyginti negiliai, dirvožemyje, kuriame, matyt, stipriai perkaisdavo per miškų gaisrus. Perkaitę dirbiniai tapo trapūs, daugelis sulūžinėjo. Rasti tik 5 visiškai sveiki antgaliai (16:1–5 pav.), 15 buvo neužbaigti, nepavykę (16:8–10, 12–16, 18, 19, 23 pav.), likusieji – fragmentiški (16:11 pav.). Trikampių strėlės antgalių gamybos brokas (40%) neatspindi tikrovės. Dalis dirbinių fragmentų priklausė neužbaigtiems antgaliams; dalis sveikų dirbinių galėjo būti pamesti kitur. Visi, išskyrus vieną, antgaliai buvo panašūs savo forma –

širdiniai (t. y. įgaubtu pagrindu), tačiau labai skyrėsi dydžiu – aukštis svyravo nuo 1,7 cm (16:1 pav.) iki 4 cm (16:7 pav.). Dirbinio dydį labiausiai lėmė pasirinkto ruošinio dydis. Visi buvo pagaminti tik iš nuoskalų. Naudotos ir paviršiuje turinčios žievės liekanų (16:12, 14 pav.). Tikėtina, kad antgaliai gaminti iš nuo bifaso nuskeltų plonų nuoskalų, tačiau to įrodyti nepavyko – nepasitaikė ruošinio, kurio būtų išlikusi dvipusiam skaldymui būdinga apatinė pusė. Vienas strėlės antgalis buvo pagamintas iš perkaitusio (specialiai kaitinto?) ruošinio – jo retušuotas paviršius buvo įgavęs stiklo blizgesį (16:13 pav.). Gaminio kraštai, prieš plokščiai juos retušuojant, būdavo atbukinami (15:16 pav.) arba statmenai retušuojami siekiant suteikti formą (16:15 pav.). Viršutinė nuoskalos pusė visuomet retušuojama visa, apatinė – visa (8 atvejai, 16:1–4, 13 pav.) arba dalinai (7 atvejai, 16:5–7, 9, 10 pav.). Pavyko nustatyti 15 dirbinių smaigalio padėtį nuoskalos atžvilgiu. 9-ių antgalių smaigalys buvo viršutiniame nuoskalos gale, 6-ių – apatiniame. Širdiniai plokščiai retušuoti strėlių antgaliai buvo gaminami viduriniojo neolito – ankstyvojo bronzos amžiuje įvairių kultūrų gyvenvietėse.

Plote II buvo rasti 8 plokščiai retušuoti peiliai ir jų fragmentai. Jie buvo gaminami iš plačių ir storų skelčių arba nuoskalų plokščiai retušuojant vieną jų kraštinę. Pasitaikė tik 1 dirbinys retušuotais abiem šonais (18:3 pav.). Ašmenys būdavo tiesūs (18:4, 7–9 pav.) arba riesti (18:5, 6 pav.). Peiliai riestais ašmenimis, pagaminti iš storų skelčių ar nuoskalų, labiau tiko ne pjauti, bet drožti ar gremžti. Jų ašmenų kampas gana bukas – daugiau nei 45°. Vienas iš dviejų tokio tipo peilių, taip pat peilio (strėlės antgalio ruošinio?) fragmentas buvo pagamintas iš nuo bifaso nuskeltų nuoskalų (16:25; 18:5 pav.). Vieno kombinuoto dirbinio kampe buvo suformuotas grąžtelio smaigalys (18:9 pav.). Pjaustyti buvo naudota dalis plokščiai retušuotų skelčių (16:22 pav.) ir nuoskalų. Gali būti, kad kai kurie dirbinių fragmentai taip pat priklausė peiliams (16:20, 25 pav.).

C komplekso radinių sancaupos pakraštyje (kv. AI-167) buvo rastas sveikas gremžtukas. Jis taisyklingos formos, pagamintas iš nuoskalos, plėtojant ašmenimis. Gremžtuko šonai retušuoti plokščiai, ašmenys – statmenai (12:1 pav.). Kito gremžtuko rasta tik dalis (12:2 pav.).

Be titnago radinių, C kompleksui buvo priskirta 70 *granito* gabalų, daugiausia perkaitusių riedulių trupinių. Jie buvo paplitę tame pačiame horizonte, kaip ir C komplekso titnago radiniai (3 lent.), sutapo su šių koncentracijos vieta (10 pav.). Įkaitinti akmenys buvo naudojami maištui ruošti.

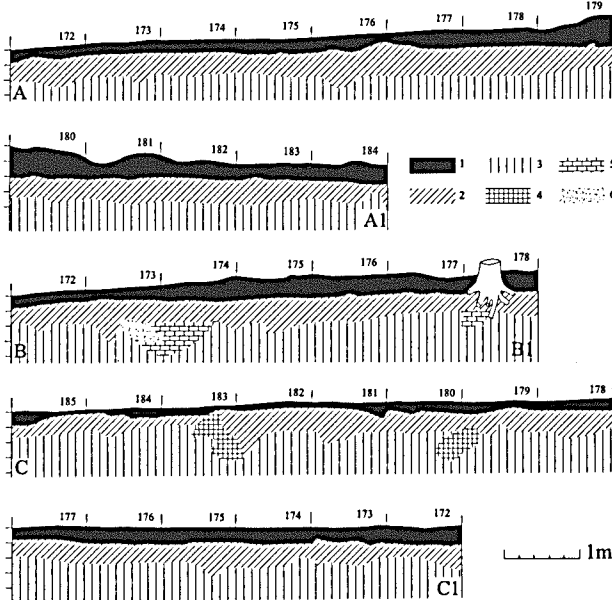
⁵ Neturtingose titnago Lietuvos vietose pasitaiko įvežtinių stambių bifasų. Pavyzdžiui, gludintas ietigalis buvo rastas Vargulių piliakalnyje (Anykščių r. ?, EM 228); net 15 cm ilgio durklas rastas Veliuonos apylinkėse (Jurbarko r., EM 2054).

Dalis pastebėtų titnago apdirbimo technologijos bruožų bei dirbinių tipų buvo labai plačios chronologijos ir netiko šiai gyvenvietei datuoti. Tačiau skeltinės technikos nunykimas, bifasų ploninimo technika, gremžtukai plokščiai retušuotomis įtvaramis ir platėjančiais ašmenimis yra povirvelinio laikotarpio požymiai. Artimiausi Karaviškių radiniams yra vėlyvojo neolito – ankstyvojo bronzos amžiaus radinių kompleksai iš Barzdžio miško 1 ir Katros ištakų 1 gyvenviečių (Rimantienė, 1999b; Ostauskas, Rimantienė, 1998). Lyginant šių gyvenviečių medžiagą pastebimi du ryškūs skirtumai – Karaviškėse nėra gludintų kirvių ir nuo jų nuskeltų ar nuskilusių nuoskalų bei keramikos. Šie skirtumai bus paaiškinti vėliau, remiantis gyvenvietės specifika.

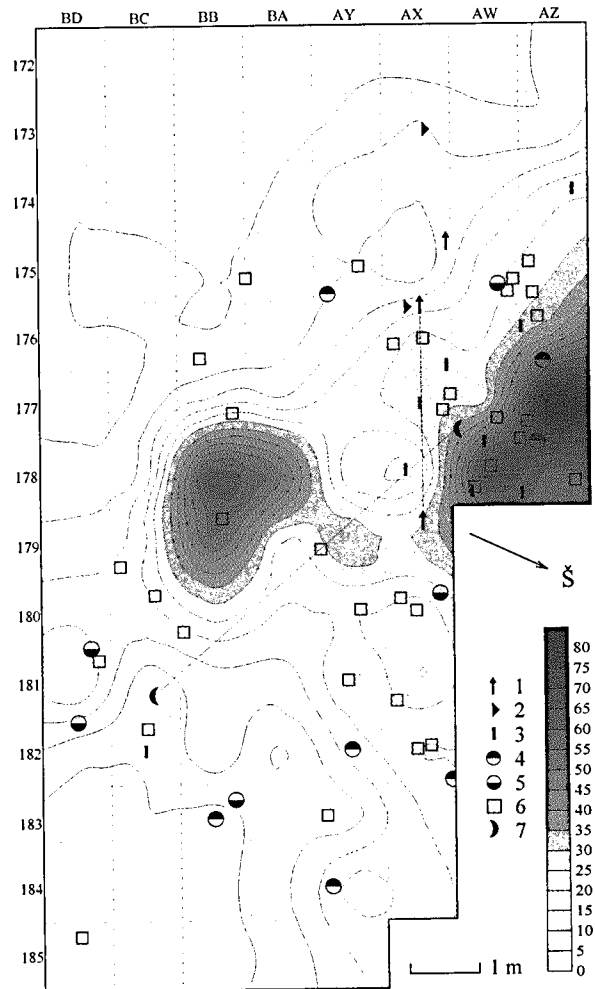
Radinių kompleksą C galima datuoti II tūkst. pr. Kr. viduriu.

PLOTAS IV

Plotas IV buvo ištirtas rytinėje Karaviškių 6-osios gyvenvietės dalyje, už 12 m į PR nuo ploto II, elektros perdavimo linijos mineralizacijos juostoje (4 pav.). 1999 m. žvalgant paminklo teritoriją čia buvo pastebėtas kultūrinis sluoksnis, kuriam būdingi akmens amžiaus radiniai. Kadangi teritorija po elektros perdavimo laidais buvo periodiškai suariama naikinant augaliją, tais pačiais metais buvo ištirtas 96 m² dydžio plotas IV.

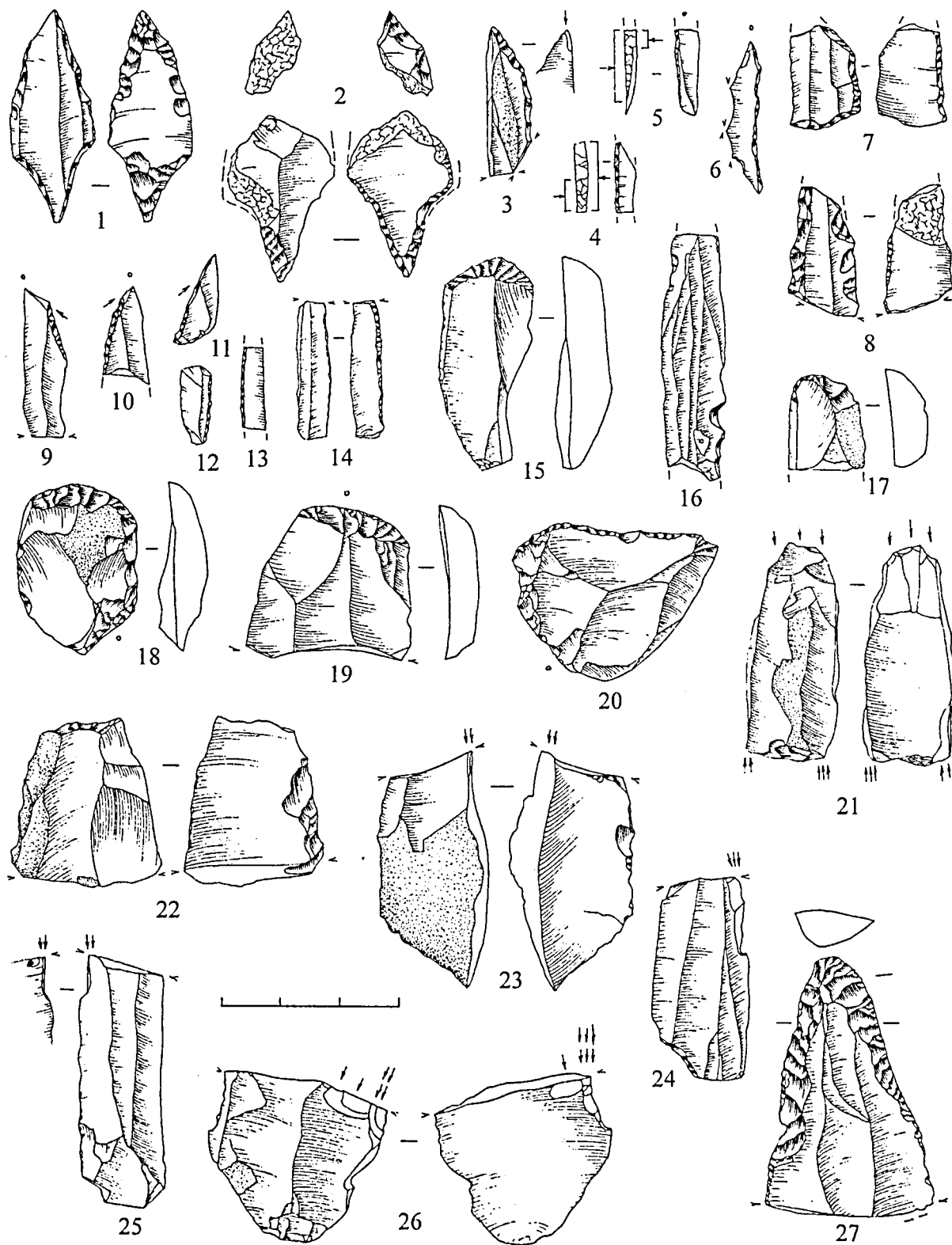


20 pav. Ploto IV pjūviai: 1 – tamsiai pilkas dirvožemis, 2 – gelsvas (rusvas) smėlis, 3 – balsvas smėlis – žemis, 4 – rudas smėlis, 5 – pilkas smėlis, 6 – juosvas anglingas smėlis. *Autoriaus brėž.*

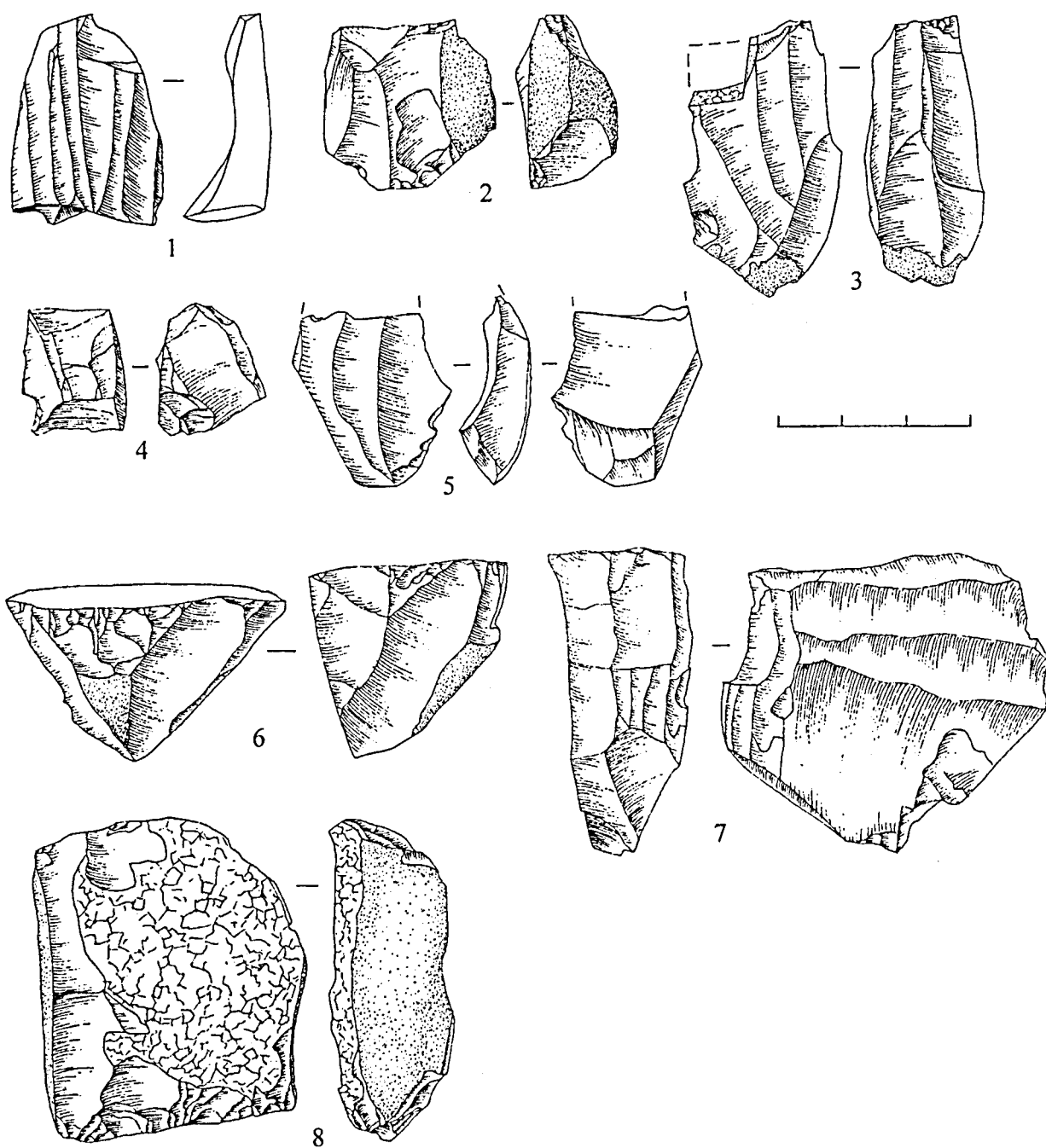


21 pav. Titnago radinių pasiskirstymas bei jų tankis (vnt. / 1 m²) plote IV. 1 – įklotiniai strėlių antgaliai, 2 – lancetai, 3 – mikrolitiniai ašmenėliai, 4 – gremžtukai, 5 – rėžtukai, 6 – skaldytiniai, 7 – plokščiai retušuotas peilis. *Autoriaus brėž.*

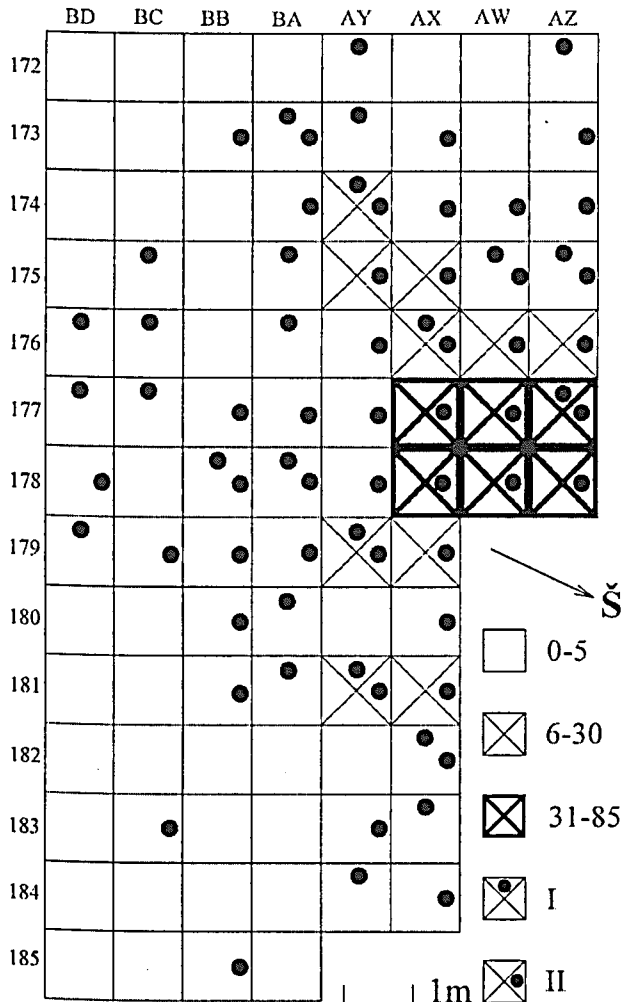
Ploto IV paviršių dengė įvairaus storio dirvožemis ir retos samanėlės. Ties mišku šiaurinėje dalyje jis buvo storesnis – 20–30 cm, mineralizacijos juostos vidurio link plonėjo, vietomis buvo nuartas ir tesiekė 5 cm. Po dirvožemiu slūgsojo nejudintas 20–40 cm storio gelsvas smėlis – kultūrinis sluoksnis. Jame kartais pasitaikydavo tamsesnio rudo smėlio, kai kur anglingų gamtinės kilmės dėmių. Jos įsiterpdavo į žemį iki 80 cm gylio. Kvadratuose AZ 173–174 pasitaikė 125 cm skersmens ir 95 cm gylio pilko ir juosvo smėlio su smulkiais anglingomis dalelėmis, linzė (20 pav., B pjūvis). Tai vienintelis objektas, kurį galima būtų interpretuoti kaip akmens amžiaus laužavietę. Paprastai žemis – balsvas smėlis būdavo pasiekiamas 30–60 cm gylyje (20 pav.). Akmens amžiaus radiniai buvo paplitę gelsvame



22 pav. Ploto IV titnago dirbiniai. Mezolitas – ankstyvasis neolitas. *Autoriaus pieš.*



23 pav. Titnago skaldytiniai iš ploto IV. Mezolitas – ankstyvasis neolitas. *Aurignacius* pieš.



24 pav. Keramikos pasiskirstymas plote IV: I – keramika su augalų priemaišomis molio masėje, II – keramika su augalų ir grūsto akmens priemaišomis molio masėje. Autoriaus brėž.

smėlyje, daugiausia vidurinėje jo dalyje, pavieniai pasitaikė dirvožemyje.

Plote IV rasti 1462 *titnagai* (6 lent.). Buvo naudotas pilkas ir juosvas titnagas. Skirtingų laikotarpių radiniai buvo pasidengę vienoda ruda patina, vertikalčiai persimaišę smėlyje, stratigrafiškai ir planigrafiškai neatskiriami. Aptariant ploto IV medžiagą, radinių kompleksai nebuvo sudarinėjami – suskirstyti į atskiras chronologines grupes buvo galima tik nedaugelį radinių.

Buvo rasti 2 įklotiniai strėlių antgaliai. Vieno jų įklotė buvo išskirta statmenu retušu bei plokščiai retušuota apatinė pusė kaip Svidrų kultūros antgalių. Tačiau dirbinys pagamintas iš nuo vienagalio skaldytinio nuskeltos taisyklingos skeltės, o viršūnė plokščiai retušuota (22:1 pav.).

Kito strėlės antgalio įklotė buvo suformuota statmenu retušu apatinėje pusėje, viršutinėje – retušuota plokščiai (22:2 pav.). Abu dirbiniai turi Svidrų ir Kundos kultūroms būdingų bruožų ir gali būti datuojami VIII tūkst. pr. Kr. pirmąja puse, t. y. pereinamuoju Svidrų–Kundos kultūrų laikotarpiu (Ostrauskas, 2002a, p. 100–101).

Iš 7 mikrolitinių ašmenėlių 5 buvo pagaminti iš netaisyklingų skeltelių arba nuoskalų (22:3–6, 12 pav.). Kelių ašmenėlių šonai buvo retušuoti iš abiejų pusių (22:4, 5 pav.). Šie dirbiniai labiausiai primena Kudlajevkos – Stavinogos tipo mikrolitus ir ašmenėlius (Ostrauskas, 2002b), žymi ankstyvojo mezolito stovyklos vietą.

2 lancetus bei nevykusiai nuskeltą mikrorėžtuką tenka datuoti labai nekonkrečiai – vėlyvuojų mezolitu – ankstyvuojų neolitu (22:9–11 pav.). Abiejų lancetų smaigaliai buvo suformuoti apatinėse skelčių dalyse, vieno jų pagrindas nulaužtas.

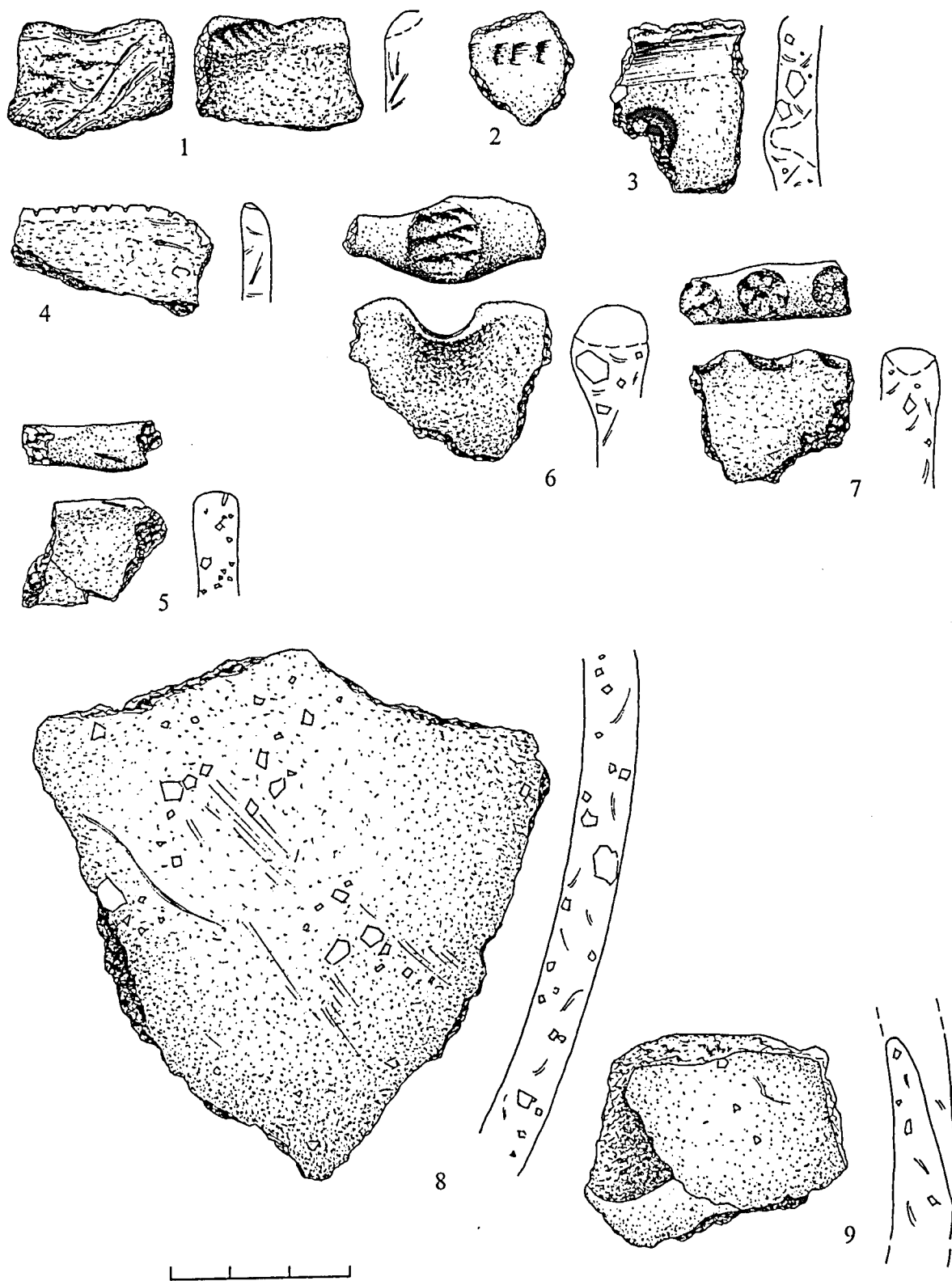
Vėlyvuojų neolitu galėtų būti datuojamas vienintelis dirbinys – plokščiai retušuotas peilis (22:27 pav.).

Likusius titnago dirbinius galima datuoti ankstyvuojų mezolitu – ankstyvuojų neolitu. Jų atskirti beveik neįmanoma, nes abiem laikotarpiais buvo naudota panaši titnago apdirbimo technologija: didelė dalis dirbinių gaminta iš taisyklingų skelčių, o šios buvo skeliamos nuo vienagalio skaldytinių. Vis dėlto panašūs II ir IV plotų skelčių pločių analizės rezultatai (26 pav.) rodo, jog dauguma titnago radinių iš ploto IV turėjo priklausyti vėlyvojo mezolito – ankstyvojo neolito stovykloms.

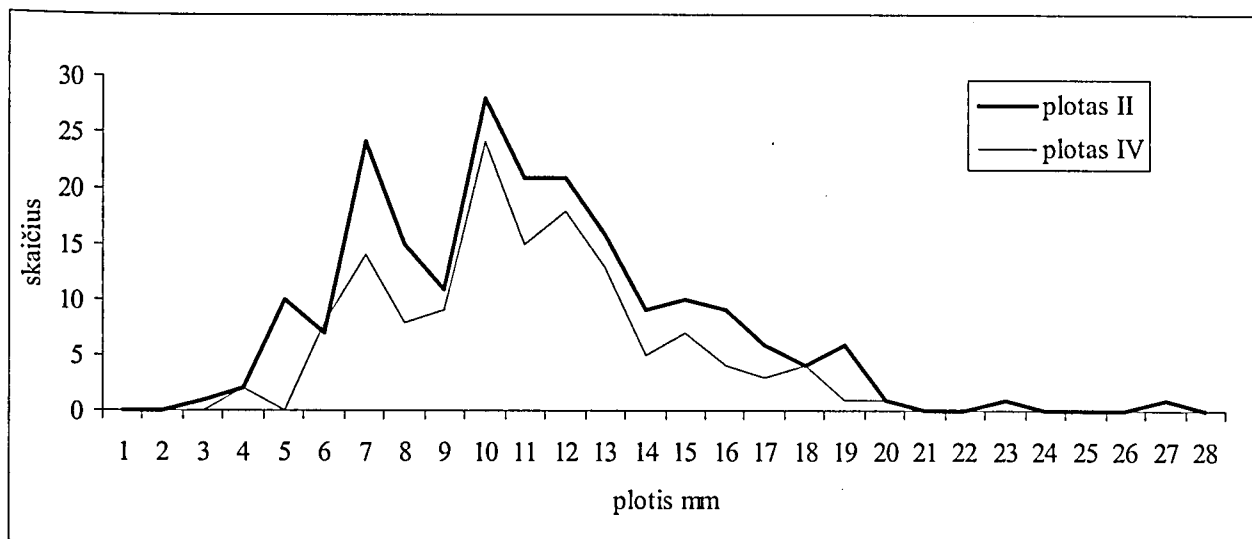
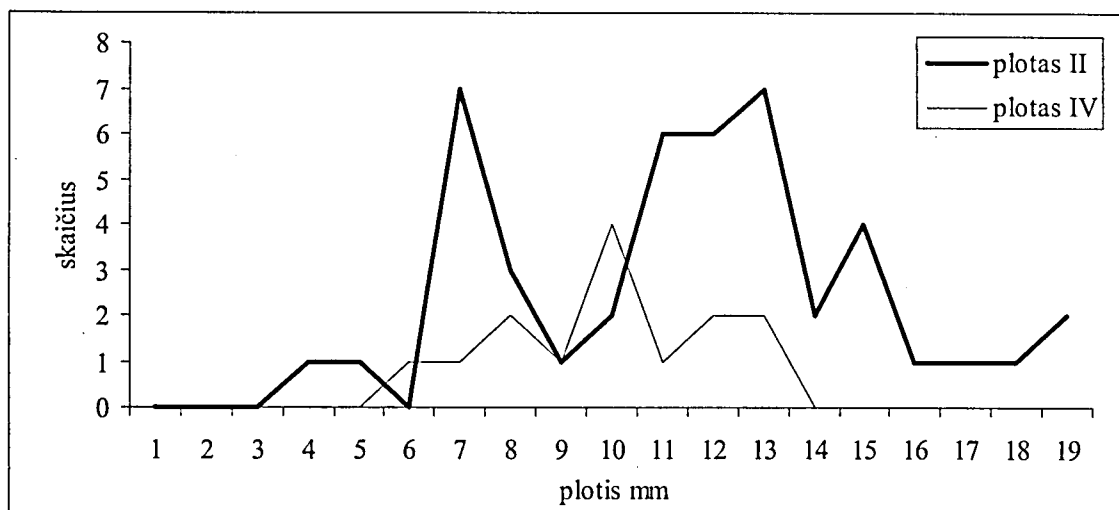
Dauguma skaldytinių stipriai sunaudoti skeliant nuoskalas, pakeista jų orientacija (23:4 pav.) arba dvigaliai (23:2 pav.). Sprendžiant iš kai kurių skaldytinių, ypač jų fragmentų, anksčiau jie buvę vienagalio kūginiai arba „su rankenėle“ ir naudoti taisyklingoms skeltėms skelti (23:1, 3, 5, 7 pav.). Kartais būdavo suskaldomi nuoskalomis ir nedideli titnago žaliavos gabalai, turintys natūralias ir patogias skaldymo aikšteles (23:6 pav.). Pasitaikė vienas dvigalis skaldytinis nuoskaloms skelti (23:8 pav.).

4 iš 8 rėžtukų ašmenys buvo suformuoti nulaužtų skelčių kampuose (22:24–26 pav.). Kiti pagaminti iš nuoskalų retušu ir nuskėlimais (22:21 pav.) arba nulaužiant ir nuskeliant šoną (22:23 pav.). Visi 5 gremžtukai buvo pagaminti iš nuoskalų, galiniai (22:15, 17–19, 22 pav.). Pasitaikė 4 netaisyklingų formų grandukai (22:20 pav.), keli neiškių dirbinių fragmentai (22:7, 8 pav.).

Plote IV buvo rastos 528 lipdytinės *keramikos* šukės. Visos buvo labai smulkios, trapios. 485 šukių (92%) molio masėje buvo pastebėta augalų ir trupinto akmens priemaišų, 43 (8%) – augalų ir smėlio. Visos šukės priklausė keturiems storasiensiams indams. Stipriai lenktos prie dugno šukės leidžia manyti, jog jie buvę smailiadugniai.



25 pav. Ankstyvojo neolito keramika iš plotų II (1-5) ir IV (6-9). *Autoriaus pieš.*

26 pav. Plotų II ir IV skelčių pločių analizės diagrama. *Autoriaus brėž.*27 pav. Plotų II ir IV taisyklingų skelčių pločių analizės diagrama. *Autoriaus brėž.*

Puodai lipdyti iš neaiškaus pločio ir maždaug 1 cm storio molio juostų, kurios jungtos šoniniu būdu (N tipo jungtis). Suploninti juostų pakraščiai būdavo užleidžiami vienas ant kito apie 2,5 cm (25:9 pav.). Abu nulipdyto indo paviršiai buvo braukomi dantytu įnagiu (šukutėmis). Sprendžiant iš išlikusio brūkšniavimo, šukutės galėjo būti apie 2 cm pločio, penkiadantės. Išorėje brūkšniavimas retai išlikdavo – būdavo nulyginamas (25:8 pav.).

2 iš 4 indų buvo sudužę greta, jie labai panašios puošybos. Abiejų rasti tik labai smulkūs pakrašteliai, jų briauros

nos puoštos virvele apvynioto pagaliuko (apvijiniu) bei nulaužto pagaliuko nelygaus galo įspaudais (25:6, 7 pav.). Puodų molio masė buvo vienoda – turėjo augalų ir stambių grūsto akmens priemaišų. Lygiai tokiu pat būdu apvijiniu ornamentu puoštas pakraštėlis žinomas iš Vozna Vies gyvenvietės ŠR Lenkijoje (Kempisty, Sulgostowska, 1991, XXXVI:1 lent.), o stambūs įspaudai puodų briaunose pasitaiko ankstyvojo neolito keramikoje Pietų Lietuvoje (Kašėtų 1). Keramika iš ploto IV gali būti priskirta Dubičių tipui (V–IV tūkst. pr. Kr.).

SMĖLINIŲ GYVENVIEČIŲ INTERPRETACIJOS GALIMYBĖS. IŠVADOS

Tipišką smėlinę gyvenvietę sudaro daug titnago radinių bei keramikos sankaupų. Tarpai tarp šių sankaupų ir toliau nuo jų esančios vietos paprastai irgi nebūna be radinių – juos užpildo, palyginti su sankaupomis, kur kas mažesnio tankio radinių fonas. Radinių foną sudaro dėl įvairių priežasčių nuo sankaupų nutolę radiniai, trumpalaikių (kelių dienų trukmės) stovyklų liekanos, sezoninių stovyklų, kuriose titnagas nedaug teskaldytas, radiniai. Radinių fono analizė paprastai leidžia konstatuoti faktą, kad kažkur netoliese buvusi tam tikro laikotarpio ir kultūros gyvenvietė (-ės). Panašios galimybės interpretuoti yra ir esant dideliame bet vienodam radinių tankiui visame ištirtame plote. Šiuo atveju archeologas gali suskirstyti radinius pagal tam tikras jų savybes į kultūriškai ir chronologiškai artimas grupes – radinių kompleksus. Nepalyginamai daugiau duomenų interpretuoti suteikia radinių sankaupų analizė. Sankaupa laiko ir erdvės požiūriu yra daug siauresnis ir patikimesnis radinio kontekstas negu kompleksas.

Ištirus dalį 30 m ilgio ežero pakrantės, buvo užfiksuotos 2 sankaupos: ankstyvojo bronzos amžiaus plote II bei ankstyvojo neolito plote IV. Be to, tarp sankaupų padrikai paplitę radiniai rodo, kad plotų II ir IV vietose gyventa ankstyvajame mezolite, vėlyvajame mezolite – ankstyvajame neolite, vėlyvajame neolite – ankstyvajame bronzos amžiuje.

Ankstyvojo neolito radinių sankaupa buvo „užteršta“ mezolito radiniais. Jos dalis buvo ištirta kvadratuose AX–AZ–177–178, kuriuose buvo rasti sudužę 2 Dubičių tipo puodai (24; 25:6, 7 pav.). Šioje vietoje titnago radinių aptikta gausiau nei aplinkui (21 pav.). Ši sankaupa galėjo būti susijusi su vienintele laužaviete (20 pav., pjūvis B). Neištirus plotus II ir IV skiriančio tarpo, neįmanoma atsakyti į daugelį klausimų, pvz., ar sankaupa rodo čia buvus pirminę radinių išmetimo vietą, ar šiukšlyną; ar nėra persidengusios kelių stovyklų sankaupos; kokio dydžio bendruomenė ir kiek laiko čia gyveno; kokios buvo pagrindinės žmonių veiklos rūšys? Į šiuos ir kitus panašius klausimus reikėtų ieškoti atsakymų analizuojant visiškai ištirtas radinių sankaupas.

Ankstyvojo bronzos amžiaus radinių sankaupa buvo ištirta visa (kv. AI–AD–166–171), beveik sutapo su C komplekso titnago radiniais ir buvo nežymiai „užteršta“ vėlyvojo mezolito – ankstyvojo neolito radiniais. Sankaupoje galima išvelgti 2 titnago skaldymo vietas (jų centrai kvadratuose AE–168 ir AG–170) bei titnago dirbinių naudojimo zoną į PV nuo jų (10 pav.). Abi skaldymo vietos turėjo savo specifiką. AE–168 kvadratuose gaminti strėlės

antgaliai, peiliai ir kiti dirbiniai. AG–170 kvadratuose skaldyti vien bifasai. Čia nėra skaldytinių, dažnos nuoskalos nuo bifasų. Radinių sankaupos struktūra įrodo, kad radiniai buvo numesti ir palikti tuomet, kai tapo nereikalingi. Jie nebuvo surinkti, pernešti ir supilti kažkur atokiau. Sankaupos, kaip atliekų suvertimo vietos, interpretacijai prieštarauja tai, kad buvo rasta sveikų ir tinkamų naudoti, bet galbūt nenaudotų dirbinių (16:2–5; 18:1, 5, 6, 9 pav.). Taigi C komplekso radiniai yra vienalaikiai, o jų sankaupa žymi intensyvios žmonių veiklos zoną.

Tolesnė radinių sankaupos interpretacija daugeliu atvejų priklauso nuo to, kokią ūkio struktūrą įrodysime arba spėsime buvus. Pagrindiniai žmonių prasimaitinimo šaltiniai II tūkst. pr. Kr. viduryje Pietų Lietuvoje buvo medžioklė, žvejyba, gyvulininkystė. Žemdirbystės reikšmė galėjo būti nedidelė. Dubos ežero nuosėdų žiedadulkių tyrimai parodė, kad bronzos amžiaus pradžioje ežero krantuose buvo išplitusios ganyklos, augo reti mišrūs miškai bei krūmynai (Kabailienė, Stančikaitė, 2001, p. 222–224). Naminių gyvulių kaulų randama Šiaurės rytų Lietuvos ankstyvojo bronzos amžiaus kompleksų osteologinėje medžiagoje (Daugnora, Girininkas, 1996, p. 151–155). Žvejybos svarbą galėtų patvirtinti tik C komplekso titnago radinių funkcinė analizė. Ežeras turėjęs būti žuvingas – upeliais susisiekė su gretimais ežerais, Nemunu (3 pav.). Ankstyvajame bronzos amžiuje smėlingose Pietų Lietuvos vietovėse labiausiai tikėtini 2 ūkiniai tipai: mobilioji gyvulininkystė su žymia medžioklės ir žvejybos ir nežymia žemdirbystės reikšme bei pasisavinamasis ūkis su nedidele naminių gyvulių auginimo reikšme. Aš pasirenku pastarąjį variantą.

Nuolatinės gyvenvietės radiniai turi atspindėti įvairių joje vykusią ūkinę veiklą, tačiau C komplekse nėra titnaginių kirvių ar jų fragmentų, keramikos. Taip pat neaptikta jokių pastatų liekanų. Stovykloje galėjęs stovėti lengvos konstrukcijos pastatas. Kadangi stovyklos horizontas buvęs maždaug pačioje arimo apačioje, pastato liekanos buvo sunaikintos. Daugybė strėlių antgalių lyg ir bylotų žieminės stovyklos naudai – medžioklės vaidmuo ypač svarbus buvo iškritus sniegui. Tačiau, įdėmiai pažvelgus į strėlių antgalius, randame tik vieną dirbinį, kuris neabejotinai buvo panaudotas, t. y. iššautas (16:1 pav.). Šis antgalis, rastas atokiau nuo sankaupos kvadratuose AC–170, skiriasi nuo visų kitų tiesiu pagrindu. Gali būti, kad jis nesusijęs su C komplekso sankaupa. Visa tai leidžia teigti, kad strėlių antgaliai buvo gaminti šiltuoju metų laikotarpiu, galbūt rudenį, ruošiantis žiemos medžioklei. Tai, kad medžioklė nebuvo svarbus užsiėmimas stovyklos gyvavimo metu, patvirtina mažas gremžtukų skaičius – 2. Reikia manyti, kad tokie svarbios ūkinės paskirties neturėję dirbiniai kaip durklai turėjo būti gaminami šiltuoju

metu, kai titnagai skaldyti yra daug palankesnės sąlygos nei žiemą. Remiantis titnago skaldymo duomenimis, galima pabandyti apytikriai apskaičiuoti trumpiausią galimą stovyklavimo laiką. Eksperimentinių tyrimų duomenimis, plokščiai retušuotas trikampis strėlės antgalius gaminamas apie 15–30 minučių, o gamybos brokas sudaro 20–64% (Whittaker, 1995, p. 166). Sankaupos vietoje galėjo būti pagaminta 50–150 strėlės antgalių. Vienas meistras, dirbdamas po 4 valandas per dieną, šiam darbui turėjo paskirti 2–6 dienas. Žinant, kad, be strėlių antgalių, sankaupoje buvo 35 kiti dirbiniai, o titnago skaldymas nebuvo vienintelis vyriškas užsiėmimas, tikėtina, kad žmonės čia gyveno nuo 1 iki 5 mėnesių, t. y. buvo įkūrę sezoninę stovyklą.

6–10 m skersmens radinių sankaupos atitinka etnografinių medžiotojų ir žvejų mažosios porinės šeimos, susidedančios iš 5–7 žmonių, veiklos zoną. Į vasaros stovyklas susirinkdavo kelios bendruomenę sudarančios šeimos (Зализняк, 1991, с. 128, 130–132). Lenkijoje Virvelinės keramikos kultūros gyvulių augintojų gyvenvietes sudarė viena, kartais kelios mažosios šeimos (Czebreszuk, 1996, p. 238). Galima manyti, kad C komplekso radiniai priklauso vienos mažosios porinės šeimos veiklos zonai. Tai patvirtina vyriški (strėlių antgaliai, durklas) ir moteriški (gremžtukai, dalis peilių) dirbiniai. Moterų veiklą – valgio ruošimą rodo perdegusio granito trupiniai. Stovykloje galėjo gyventi kelios tokios šeimos. Pačioje vakarinėje ploto II dalyje, kv. AE–159–161, titnago nuoskalų pagausėjimas, trikampo strėlės antgalio ruošinys (16:15 pav.) bei keli plokščiai retušuoti dirbiniai gali žymėti kitos šeimos veiklos zoną arba tos pačios šeimos ankstesnę ar vėlesnę stovyklavietę (10 pav.). Tą patį liudija ir ant kelio Krokšlys–Dubičiai paviršiaus apie 40 m į vakarus nuo ploto II 1997 m. rastas bifasas (Piličiauskas, 1999, 9 pav.).

Strėlių antgalių stilius gana vienodas. Pagrindiniai jo bruožai yra netaisyklingas, statmenas kraštinei arba kiek žemyn nukreiptas retušas ir širdies forma (išskyrus vieną antgalį, 16:1 pav.). Kai kuriuos stiliaus skirtumus galėjo nulemti ruošinio forma (palyginti antgalius pav. 16:2 ir

16:5). Manant, kad titnagą skaldė vienas žmogus, jo sugebėjimus reikia vertinti kaip vidutiniškus ar aukštus. Skaldytojas neišvengė klaidų gamindamas strėlių antgalius bei durklą, tačiau pastarasis buvo sugadintas pasiekus vėlyvą gamybos stadiją. Bifasų ploninimo technologija yra sudėtinga, iš mokinio reikalaujanti daug pastangų ir laiko, artimo ir gausaus geros kokybės titnago žaliavos šaltinio (Apel, 2001, p. 218). Gausybė strėlių antgalių leidžia manyti, kad tai buvęs aktyvus ir turbūt geras medžiotojas. Tai galėjo būti palyginti jaunas vyras, įgijęs ypatingą statusą ne vien savo sugebėjimais – durklų gamybos technologiją jis turėjo paveldėti. Titnaginių durklų mada ankstyvajame bronzos amžiuje pasiekė Nemuno aukštupį. Tačiau visuomenės susisluoksniavimas čia nebuvo pažengęs tiek, kad prasidėtų masinė mainams skirtų durklų gamyba ir atsirastų bendruomenės išlaikomi titnago skaldymo specialistai. Pietų Lietuvoje durklai gaminti nedideliais kiekiais savo reikmėms tenkinti arba siauram žmonių, galbūt artimų giminių, ratui. Poreikis turėti prestižinių daiktų buvo atsiradęs nuo Virvelinės keramikos kultūros epochos pradžios ar net anksčiau. Vietoje gaminami titnaginiai durklai turėjo atstoti neįkandamus akmeninius kirvius, metalinius ar skandinaviškus titnaginius durklus ir pabrėžti vyro socialinį statusą.

Ankstyvojo bronzos amžiaus stovyklos interpretaciją ateityje turėtų patikslinti ir patvirtinti titnago radinių funkcinė analizė bei tolesni archeologiniai tyrimai. Alternatyvi interpretacija kai kuriais klausimais įmanoma ir dabar. Pavyzdžiui, manant, kad radinių sankaupą palikusią žmonių pagrindinis pragyvenimo šaltinis buvo gyvulių auginimas, titnaginys durklas ir strėlių antgaliai rodytų gyvulių augintojo – kario veiklos zoną.

Karaviškių 6-osios gyvenvietės tyrinėjimai parodė, kad radinių sankaupų smėlinėse gyvenvietėse tyrinėjimai, esant tam tikroms sąlygoms, leidžia archeologui kalbėti ne vien apie radinius, jų chronologiją bei kultūrinę priklausomybę, tačiau ir apie juos gaminusius ir naudojusius žmones, jų elgesį ir to priežastis.

1 lentelė. Bendra titnago radinių iš ploto II statistika

| Radinio tipas | Kiekis | % |
|--------------------|--------|------|
| Skaldytiniai | 32 | 0,5 |
| Nuoskalos | 5889 | 93,1 |
| Skeltės | 204 | 3,2 |
| Retušuoti titnagai | 199 | 3,2 |
| Iš viso | 6324 | 100 |

2 lentelė. B komplekso titnago dirbiniai

| Dirbinio tipas | Kiekis | % |
|--|--------|------|
| Trapecijos | 2 | 2,4 |
| Lancetai | 3 | 3,6 |
| Trikampiai mikrolitai | 3 | 3,6 |
| Mikrolitiniai ašmenėliai | 5 | 6 |
| Mikrorėžtukai, skelčių dalijimo atliekos | 7 | 8,3 |
| Gremžtukai | 8 | 9,5 |
| Rėžtukai | 11 | 13 |
| Grandukai | 5 | 6 |
| Gražteliai ir ylos | 8 | 9,5 |
| Kirveliai | 1 | 1,2 |
| Retušuotos skeltės | 7 | 8,3 |
| Retušuotos nuoskalos | 9 | 10,7 |
| Dirbinių fragmentai | 12 | 14,3 |
| Rėžtukiniai nuskėlimai | 3 | 3,6 |
| Iš viso | 84 | 100 |

3 lentelė. Skirtingų laikotarpių kai kurių radinių tipų paplitimas dirvožemyje

| Kompleksas | Radiniai | Rasti dirvožemyje (%) |
|------------|--|-----------------------|
| B | Mikrolitai | 13 |
| | Taisyklingos skeltės | 15 |
| C | Trikampiai strėlių antgaliai | 49 |
| | Kiti plokščiai retušuoti titnago dirbiniai | 35 |
| | Perdege granito rieduliai ir jų trupiniai | 70 |

4 lentelė. C komplekso titnago dirbiniai

| Dirbinio tipas | Kiekis | % |
|------------------------------|--------|------|
| Trikampiai strėlių antgaliai | 37 | 38,9 |
| Bifasai | 6 | 6,3 |
| Peiliai | 8 | 8,4 |
| Gremžtukai | 2 | 2,1 |
| Retušuotos skeltės | 7 | 7,4 |
| Retušuotos nuoskalos | 7 | 7,4 |
| Dirbinių fragmentai | 28 | 29,5 |
| Iš viso | 95 | 100 |

5 lentelė. Trikampiai strėlių antgaliai iš ploto II

| | Kiekis | % |
|-------------------------|--------|-----|
| Sveiki | 5 | 14 |
| Su nulūžusia 1 užbarzda | 3 | 8 |
| Fragmentai | 14 | 38 |
| Neužbaigti, nevykę | 15 | 40 |
| Iš viso | 37 | 100 |

6 lentelė. Bendra titnago radinių iš ploto IV statistika

| Radinio tipas | Kiekis | % |
|--------------------|--------|------|
| Skaldytiniai | 36 | 2,5 |
| Nuoskalos | 1230 | 84,1 |
| Skeltės | 137 | 9,4 |
| Retušuoti titnagai | 59 | 4 |
| Iš viso | 1462 | 100 |

LITERATŪROS ŠARAŠAS

Apel J., 2001 – Dagers Knowledge & Power. The Social Aspects of Flint-dagger Technology in Scandinavia 2350–1500 cal BC. Uppsala, 2001.

Basalykas A., 1960 – Ūla – upė grobikė // Mokslas ir gyvenimas. Vilnius, 1960, Nr. 10, p. 21–25.

Basalykas A., 1984 – Paleografinių ir fizinių geografinių ypatybių apžvalga // Čepkelių rezervatas. Vilnius, 1984, p. 10–16.

Brazaitis D., 1998 – Pyplių piliakalnio papėdės gyvenvietės // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1998. T. 15, p. 87–106.

- Czebreszuk J.**, 1996 – Społeczności Kujaw w początkach epoki brązu. Poznań, 1996.
- Sievert A., K.**, 1990 – Postclassic Maya Ritual Behaviour: Microwear Analysis of Stone Tools from Ceremonial Contexts // *The Interpretative Possibilities of Microwear Studies*. AUN 14. Uppsala, 1990, p. 147–157.
- Kabailienė M.**, 2001 – Ežerų bei pelkių sandara ir raida // *Akmens amžius Pietų Lietuvoje*. Vilnius, 2001, p. 121–125.
- Kabailienė M., Stančikaitė M., Ūsaitytė D.**, 2001 – Paleoekologinių tyrimų rezultatai // *Akmens amžius Pietų Lietuvoje*. Vilnius, 2001, p. 146–167.
- Kabailienė M., Stančikaitė M.**, 2001 – Akmens amžiaus žemdirbystės ir gyvulininkystės raida pagal paleobotaninių tyrimų duomenis // *Akmens amžius Pietų Lietuvoje*. Vilnius, 2001, p. 218–225.
- Karmaza B.**, 2001 – Vietovių geologinė ir geomorfologinė charakteristika // *Akmens amžius Pietų Lietuvoje*. Vilnius, 2001, p. 136–146.
- Kempisty E., Sulgostowska Z.**, 1991 – Osadnictwo paleolityczne, mezolityczne i paraneolityczne w rajone Woźnej Wsi, woj. Łomżyńskie. Warszawa, 1991.
- Ostrauskas T.**, 1996 – Dubos ežero ir Katros upių pakrančių žvalgymai 1994 metais // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais*. Vilnius, 1996, p. 315–320.
- Ostrauskas T.**, 2000 – Archeologinių paminklų žvalgymai Varėnos raj. 1998 m. // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, 2000, p. 53–58.
- Ostrauskas T.**, 2002a – Kundos kultūros tyrinėjimų problematika // *Lietuvos archeologija*. Vilnius, 2002. T. 23, p. 93–106.
- Ostrauskas T.**, 2002b – Mezolitinė Kudlajevkos kultūra Lietuvoje // *Lietuvos archeologija*. Vilnius, 2002. T. 23, p. 137–162.
- Ostrauskas T., Piličiauskas G.**, 1998 – Karaviškių 6-oji akmens amžiaus gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, 1998, p. 32–34.
- Ostrauskas T., Piličiauskas G.**, 2000 – Karaviškių 6-os akmens ir žalvario amžių gyvenvietės tyrinėjimai // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, 2000, p. 58–61.
- Ostrauskas T., Rimantienė R.**, 1998 – Katros ištakų 1-oji senovės gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, 1998, p. 35–37.
- Piličiauskas G.**, 1999 – Karaviškių 6-oji gyvenvietė // *Lietuvos archeologija*. Vilnius, 1999. T. 16, p. 229–239.
- Piličiauskas G.**, 2002a – Karaviškių 6-oji akmens amžiaus gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*. Vilnius, 2002, p. 17–18.
- Piličiauskas G.**, 2002b – Karaviškių 6-oji gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2001 metais*. Vilnius, 2002, p. 32–34.
- Piličiauskas G.**, 2002c – Dubičių tipo gyvenvietės ir neolitinė Nemuno kultūra Pietų Lietuvoje // *Lietuvos archeologija*. Vilnius, 2002. T. 23, p. 107–136.
- Rimantienė R.**, 1974 – Akmens amžiaus paminklai // *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*. Vilnius, 1974. T. 1, p. 12–83.
- Rimantienė R.**, 1984 – Akmens amžius Lietuvoje. Vilnius, 1984.
- Rimantienė R.**, 1989 – Archeologiniai paminklai // *Dubičiai*. Vilnius, 1989, p. 21–37.
- Rimantienė R.**, 1999a – Pelesos paežerių akmens amžiaus stovyklos ir gyvenvietės // *Lietuvos archeologija*. Vilnius, 1999. T. 16, p. 77–105.
- Rimantienė R.**, 1999b – Barzdžio miško gyvenvietė // *Lietuvos archeologija*. Vilnius, 1999. T. 16, p. 171–208.
- Rimantienė R.**, 2001 – Dubos ežero apylinkės // *Akmens amžius Pietų Lietuvoje*. Vilnius, 2001, p. 167–174.
- Stančikaitė M., Guobytė R., Šeirienė V.**, 1999 – Aero-fotografinis bei paleobotaninis tyrimo metodai ir galimybės juos taikyti archeologijoje // *Lietuvos archeologija*. Vilnius, 1999. T. 16, p. 67–78.
- Stančikaitė M., Kabailienė M., Ostrauskas T., Guobytė R.**, 2002 – Environment and man around Lakes Dūba and Pelesa, SE Lithuania, during the Late Glacial and Holocene // *Geological Quarterly*. 2002, Vol. 46 (4), p. 391–409.
- Szukiewicz W.**, 1901 – Poszukiwania archeologiczne w powiatach Lidzkim i Trockim (gub. Wileńska) // *Światowit*. Warszawa, 1901. T. III, p. 3–29.
- Whittaker J., C.**, 1995 – Flintknapping: making and understanding stone tools. University of Texas Press, 1995.
- Зализняк Л., Л.**, 1991 – Население Полесья в мезолите. Киев, 1991.
- Калечыц А. Г., Чарняўскі М. М.**, 1997 – Археалогія Беларусі. Т. 1. Каменны і бронзавы вякі. Мінск, 1997, с. 145–170.
- Крывальцевіч М., М.**, 1999 – Азярное 1- паселішча эпохі бронзы на поўначы Палесся // *Матэрыялы па археалогіі Беларусі*. Мінск, 1999. Вып. 2.
- Чарняўскі М. М.**, 1999 – Стаянка Сосенка-3 на Віліі // *Гістарычна – археалагічны зборнік*. Мінск, 1999. № 14, с. 83–97.

STONE AND BRONZE AGE CAMPS IN KARAVIŠKĖS (THE SITE KARAVIŠKĖS 6, AREAS II AND IV)

Gytis Piličiauskas

Summary

The site Karaviškės 6 (Varėna district) is situated on the southern bank of the former Duba Lake, on the edge of a glaciolacustrine plain (Fig. 1, 2). The surrounding area of the Duba Lake belong to the Southeast Outwash Plain. The Duba Lake formed in the Allerød. It is of thermokarst origin. Until the years from 1860 to 1880 the Duba Lake belonged to the Katra River basin, but at the beginning of the 20th century it was drained by the Ūla River (Fig. 3).

The archaeological investigations in the surrounding areas of Karaviškės village started more than 100 years ago. At present there are more than 30 Stone Age sites known around the former Duba Lake. They are sandy settlements with cultural layers containing the mixed non-simultaneous archaeological material. The excavations of various scales were carried out in 9 sites (Fig. 2).

The site Karaviškės 6 was found in 1994. In 1997–2001 five separate areas were investigated during rescue excavations (Fig. 4). The site represents several or even dozens of concentrations of artefacts that belong to different periods of the Stone Age and later time. The present publication is an applied presentation of various materials exclusively from areas II and IV, i.e. from the eastern part of the site.

Area II (115 sq. m.). The cultural layer was represented by both 20–40 cm thick yellowish, here and there brownish, sand and 10–30 cm thick topsoil (Fig. 8, 9). 6324 flint artefacts and 129 potsherds were discovered during the area excavation (Table 1). It turned out that all remains belonged at least to 2 occupations. The complexes B and C of archaeological material were distinguished. Such division of a part of excavated material (i.e. flint cores, retouched artefacts, some blades, ceramics) was based on typology, technology, planigraphy (Fig. 10) and stratigraphy (Table 3).

Complex B. 42.8% of flint tools was made of blades (Table 2). Single – platform cores were used for getting blades (Fig. 27). The missing blades – around 8–9 mm wide – were used as tools. Most features of flint industry were characteristic of the Late Mesolithic Nemunas (Janislawice) culture. They were highly developed blade and microburin techniques, some types of microliths (Fig. 11–14). Sherds belonged to at least 4 point-bottomed pots. The clay paste contained temper of plant fibre (53.5%), mixed plant fibre and crushed stone (31.8%), crushed stone (14.7%). Rims of vessels were ornamented with winding impressions and notches (Fig. 25:1–5). Pottery could be related to the Early

Neolithic Dubičiai type. The complex B could be dated to VI–IV millennium B.C.

Complex C. Cores of irregular forms and bifaces were used for getting flakes (Fig. 19:5, 6). Biface thinning and pressure flaking were highly developed in tool making. The characteristic types of tools and preforms were heart-shaped arrowheads, knives, bifaces, scrapers (Fig. 16–18, 19:1–4; Tables 4, 5). A part of unfinished flint dagger was found near the biface thinning place in quadrate AG–170 (Fig. 10). A mistake was made at a late stage of dagger making. The dagger was broken during attempts to remove a step. Daggers were produced from preforms produced somewhere out of the settlement and near the flint source. Absence of primary flakes with remarkable cortex endences it. Judging by weight of flint artefacts (1.5 kg) only 1 dagger could be produced in place AG–170. Other bifaces could be preforms and fragments of spearheads (Fig. 19:3) or knives (Fig. 19:1). In South Lithuania daggers were found at settlements with post-corded pottery. I know only 5 sites with daggers in South Lithuania. They are: Barzdžio Miškas 1, Katros ištakos 1, Karaviškės 6, Rudnia, Netiesai (all in Varėna district). Only 5 from 37 bifacial heart-shaped arrowheads were finished and not broken (Table 5, Fig. 16). Some traces of knife-making from biface thinning flakes were observed (Fig. 16:25; 18:5). 70 overheated granite boulders and their crumbs correlated with the complex C flint artefacts planigraphically and stratigraphically (Fig. 10, Table 3). The complex C could be ascribed to the Early Bronze Age (the middle of the 2nd millennium B.C.).

Area IV (96 sq. m.). A 5–30 cm thick layer of topsoil covered the surface. A but lower there was a 20–40 cm thick yellowish sand – cultural layer (Fig. 20). The only fireplace was registered on the very edge of the area (Fig. 20, Section B). The collection of 1462 flint artefacts and 528 ceramic articles was obtained (Fig. 21, 24; Table 6). Both layers contained mixed finds from different periods. Very few flint artefacts were chronologically identified. Two tanged points (Fig. 22:1, 2) represent transition types from the Swiderian culture to the Kunda culture (1st half of the 8th millennium B.C.). Several backed bladelets (Fig. 22:3–6, 12) could be recognized as Early Mesolithic microliths of Kudlajevka type. Two lancets, an unsuccessful microburin (Fig. 22:9–11) were related to the Late Mesolithic or Early Neolithic. A flat retouched knife was the only trace of the Late Neolithic – Early Bronze Age. The similar results of blade width analysis

in areas II and IV (Fig. 26) confirm that most chronologically unidentified artefacts (Fig. 22:7, 8, 13–26; 23) belonged to Late Mesolithic or Early Neolithic camps. Pottery was made of clay mass tempered with mixed plant fibre and crushed stone (92%) or mixed plant fibre and sand (8%). All sherds belonged to 4 point-bottomed pots. They were modelled out of separate clay strips. Strips were joined pressing by sides (N-shaped junction). Both surfaces were brushed with some toothed implement (comb). The rims of two pots were ornamented with winding impressions and pits (Fig. 25:6–9). Pottery from area IV represents the earliest phase of ceramic production – the Dubičiai type (5–4 th millennium B.C.).

Possible Interpretation of Sandy Settlements, Conclusions. Various concentrations of ceramics and flint artefacts mark a typical sandy settlement. The space between these concentrations is usually filled by sporadic finds. The origin of those finds can be explained in three different ways: 1) the finds belong to a certain concentration; 2) the finds are from a short-term station; 3) the finds indicate a seasonal occupation without remarkable activity in flint knapping. The finds take from the space between concentrations provide us with limited information usually concerning chronology and archaeological cultures. Similar results can be obtained analysing complexes – i.e. collections of chronologically and culturally close artefacts. Such complexes can be distinguished in excavated sectors with relatively high density and even distribution of artefacts. Examination of concentrations of finds is out and away more productive. A concentration is much more specific in a sense of time and space and much more reliable in the context of artefacts than a complex.

Sporadic and stray artefacts from areas II and IV contained some evidence of Early Mesolithic, Early Neolithic, Late Neolithic – Early Bronze Age and maybe Late Mesolithic occupations. Furthermore, 2 concentrations of artefacts were investigated: the Early Neolithic (area IV, quadrates AX–AZ–177–178) and the Early Bronze Age (area II, quadrates AI–AD–166–171). The Early Neolithic concentration was a compound of two cracked pots of Dubičiai type (Fig. 24; 25:6, 7), numerous flint artefacts (Fig. 21). It could be related to a fireplace (Fig. 20, B section). It was “polluted” by Early Mesolithic artefacts. The main body of the concentration remained unexcavated between areas II and IV. The presentation of the Early Bronze Age concentration from area II follows.

The Early Bronze Age concentration almost completely matches with complex C. It is possible to envisage a trinary structure of the concentration: 2 flint knapping places (with their centres in quadrates AE–168 and AG–170) and a zone where flint tools were used (Fig. 10). At AE–168 arrowheads, knives and other tools were produced. At AG–170 only biface thinning took place. The implication is that all finds of complex C are simultaneous. A definite structure of concentration and workable tools (Fig. 16:2–5; 18:1, 5, 6, 9) eliminates the version of secondary deposition of artefacts.

Absence of ceramics and flint axes or their fragments points to a relatively short-term character of occupation or seasonal camp (1–5 months). There is no evidence of any accommodation, but no living structure of easy construction could have remained. The camp was used during a warm period of year. Many arrowheads were produced for winter hunting season. Only one arrowhead contained a trace of usage (Fig. 16:1), and only 2 scrapers were found (Fig. 18:1, 2). The concentration reflects the activity area of a single nuclear family. There were found both male (dagger, arrowheads) and female (scrapers, part of knives) flint tools. It seems that several nuclear families formed a camp, as some traces of other concentrations were observed.

If only one man engaged in flint knapping, his skills could be evaluated as moderate-high. The knapper made some fatal mistakes in making the dagger and arrowheads. Nevertheless, the elaborate technology of biface thinning and such an item as the flint dagger confirms a high status of the man. On the supposition that the main ways of subsistence were hunting and fishing, and judging by abundance of arrowheads, we can expect that he was an active and maybe fortunate hunter. The man produced daggers for himself or close relatives. There was no mass production of flint daggers in South Lithuania because of insignificant social stratification. A demand for prestigious items appeared since the beginning of Corded Ware period. Flint daggers had to serve as stone axes, but metal or Scandinavian flint daggers marked the man's social status.

In future, the interpretation of the Early Bronze Age camp should be revised by function analysis of flint artefacts and further archaeological investigations. Some alternative interpretations are probable even at present. For example: on the supposition that the field of activities for people related with concentration of artefacts was mobile stockbreeding, the arrowheads and the dagger might have marked a herdsman's warrior's activity zone.

The investigations of take sandy settlement in Karaviškės revealed good possibilities of interpretation. The analysis of the concentration of artefacts allowed for discussion about artefacts, chronology and people, their behaviour and its reasons.

LIST OF TABLES

Table 1. General statistics of finds from area II. In the left column – type of artefact: cores, flakes, blades, retouched artefacts, total; in the middle column – quantity

Table 2. Complex B. In the left column – type of artefact: trapezes, lancets, triangular microliths, inserts, microburins, scrapers, burins, spoke-shaves, perforators, axes, retouched blades, retouched flakes, fragments, burin spalls, total; in the middle column – quantity

Table 3. Distribution of some finds of different periods in topsoil. In the left column – complex; in the middle column –

finds: microliths, regular blades, triangular arrowheads, other pressure – flaked artefacts, overheated granite boulders and their crumbs; in the right column – found in topsoil

Table 4. Complex C. In the left column – type of artefact, triangular arrowheads, bifaces, knives, scrapers, retouched blades, retouched flakes, fragments, total; in the middle column – quantity

Table 5. Triangular arrowheads from area II. In the left column – sound, with 1 corner broken off, fragments, unfinished, total; in the middle column – quantity

Table 6. General statistics of finds from area IV. In the left column – type of artefact: cores, flakes, blades, retouched artefacts, total; in the middle column – quantity

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Situation of the site Karaviškės 6.

Fig. 2. Excavated Stone Age sites in environs of Karaviškės village: 1 – Barzdžio miškas 1, 2 – Barzdžio miškas 2, 3 – Dubičiai 1 (“Salaitė”), 4 – Dubičiai 2, 5 – Dubičiai 3, 6 – Gribaša 1D, 7 – Gribaša 1H, 8 – Gribaša 4, 9 – Karaviškės 6, 10 – Katros ištakos 1, 11 – Margiai 1, 12 – Margiai 2, 13 – Margiai 4 (“Sala”). A line of dots approximately marks the northern bank of the former Duba Lake.

Fig. 3. The Duba Lake at the turn of the century. Reprinted from W. Szukiewicz’s article, 1901, table II.

Fig. 4. Site map of Karaviškės 6: 1 – road, 2 – the edge of the glaciolacustrine plain, 3 – electricity line, 4 – forest quarter line, 5 – planted pine forest, 6 – excavated area, 7 – excavated area number.

Fig. 5. A view of the site from the northern bank of the former Duba Lake. A cross marks the place of area II.

Fig. 6. The place of area II on the right, wide–open space of the former Duba Lake on the left.

Fig. 7. Situation of trenches and cross – sections in areas II and IV.

Fig. 8. Cross – section G of area II.

Fig. 9. Cross – sections of area II: 1 – dark grey topsoil, 2 – yellowish sand – the cultural layer, 3 – white sand – sterile soil, 4 – brown sand, 5 – grey sand, 6 – gravel mixed with clay, 7 – grey sand mixed with topsoil.

Fig. 10. Distribution and density (units / 1 sq. m) of flint artefacts in area II: 1 – triangular pressure – flaked arrowheads, 2 – other pressure – flaked flint artefacts, 3 –

microliths, 4 – bifaces, 5 – overheated granite boulders and their crumbs.

Fig. 11. Flint artefacts from area II: The Early Mesolithic (1), the Late Mesolithic – Early Neolithic (2–32). Inserts (1, 11–16), trapezes (2, 3), lancets (4–7, 9, 23), triangular microliths (8, 10), microburins (17–22), awls (24–26, 28, 29), burin (27), borers (30–32).

Fig. 12. Flint knives from area II. The Late Mesolithic – Early Neolithic.

Fig. 13. Flint artefacts from area II. The Late Mesolithic – Early Neolithic. Scrapers (1–7), burins (8–16), blade (17).

Fig. 14. Flint cores (1–7, 9) and axe (8) from area II. The Late Mesolithic – Early Neolithic.

Fig. 15. Distribution of pottery in area II: I – pottery tempered with plant fibre, II – pottery tempered with plant fibre and crushed stone, III – pottery tempered with crushed quartzite.

Fig. 16. Triangular arrowheads (1–16, 18–20, 23) and fragments of the other pressure – flaked artefacts (17, 21, 22, 24–26) from area II. The Early Bronze Age.

Fig. 17. Bifaces (1, 2 and 4) and biface thinning flake (3) from area II. The Early Bronze Age.

Fig. 18. Scrapers (1, 2) and knives (3–10) from area II. The Early Bronze Age.

Fig. 19. Flint bifaces (1–4) and cores (5, 6) from area II. The Early Bronze Age.

Fig. 20. Cross – sections of area IV: 1 – dark grey soil, 2 – yellowish sand – the cultural layer, 3 – white sand – sterile soil, 4 – brown sand, 5 – grey sand, 6 – blackish sand with charcoals.

Fig. 21. Distribution and density (units/ 1 sq. m) of flint artefacts in area IV: 1 – tanged arrowheads, 2 – lancets, 3 – microlithic inserts, 4 – scrapers, 5 – burins, 6 – cores, 7 – pressure flaked knife.

Fig. 22. Flint artefacts from area IV. The Mesolithic – Early Neolithic.

Fig. 23. Flint cores from area IV. The Mesolithic – Early Neolithic.

Fig. 24. Distribution of pottery in area IV: I – pottery tempered with plant fibre, II – pottery tempered with plant fibre and crushed stone.

Fig. 25. Early Neolithic pottery from areas II (1–5) and IV (6–9).

Fig. 26. Diagram of blade width in areas II and IV.

Fig. 27. Diagram of regular blade width in areas II and IV.